

NUORET LASTENSUOJELUN AVO- HUOLLOSSA

Kokemuksia osallisuudesta

Jenna Kirjonen

Opinnäytetyö
Tammikuu 2014
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

KIRJONEN, JENNA:
Nuoret lastensuojelun avohuollossa
Kokemuksia osallisuudesta

Opinnäytetyö 72 sivua, joista liitteitä 7 sivua
Tammikuu 2014

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, millaista on osallisuus lastensuojelun avohuollossa 12–17-vuotiaiden nuorten kokemana. Tutkimuskysymyksiä oli kolme: millaisia osallisuuden kokemuksia nuorilla on, mistä tekijöistä tällainen kokemus rakentuu ja millaista palautetta nuoret antavat lastensuojelusta.

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen muodostavat osallisuus ja lastensuojelu. Osallisuudella tarkoitetaan vuorovaikutuksessa syntyvää subjektiivista kokemusta johonkin kuulumisesta. Lastensuojelulla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kuntien toteuttamaa, lakiin perustuvaa lapsi- ja perhekohtaista suojelua, jonka tavoitteena on turvata lapsen suotuisa kehitys ja hyvinvointi. Sekä Suomen laki että YK:n lapsen oikeuksien julistus painottavat lapsen osallisuuden merkitystä sekä yleisesti että lastensuojelussa.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena haastattelemalla neljää nuorta yhdessä oman ohjaustyöntekijänsä kanssa. Haastatteluissa nuoren ja työntekijän kanssa käytiin läpi tähänastista lastensuojelupolkua dialogisena palautekeskusteluna. Haastattelun lopussa kerättiin haastateltavilta eläytymismenetelmää käyttäen aineistoa toista tutkimuskysymystä varten. Haastattelut analysoitiin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä. Haastateltaessa sekä nuoria että työntekijöitä tuloksissa korostuu jaettu asiantuntijuus.

Nuorten kokemukset kertoivat sekä osallisuudesta että osattomuudesta. Osallisuuden kokemuksissa yhteistä oli nuoren aktiivinen toimijuus, työntekijän ja nuoren välinen merkityksellinen suhde ja toiminnallisuus. Osattomuuden kokemuksissa keskeistä oli aidon kohtaamisen ja tiedon puute. Kolme neljästä nuoresta ei muistanut kertaakaan tavanneensa sosiaalityöntekijäänsä kahden. Kokemus, jossa osallistuminen on mahdollista, rakentuu ennen kaikkea työntekijän tavasta kuulla ja kohdata nuorta, mutta myös nuoren ominaisuudet, kuten halu apuun, vaikuttavat. Kaikki haastateltavat kokivat lastensuojelun oman elämänsä kannalta erityisen merkittäväksi. Kehitysehdotuksista keskeisimmät liittyivät työntekijöihin: heiltä toivottiin vastavuoroisuutta ja aitoa kiinnostusta

Aineiston perusteella nuorten osallisuutta lastensuojelussa voitaisiin edistää kiinnittämällä huomiota tiedon välittämiseen etenkin prosessin alussa: lastensuojelutarpeen selvitystä ja asiakassuunnitelmaa tehdessä. Työntekijän dialoginen orientaatio asiakassuhteessa on osallisuuden kokemusten syntymisen kannalta oleellista – nuorille on tärkeää, että heitä kuullaan ja heille myös vastataan.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

KIRJONEN, JENNA:

Adolescents in Open Care of Child Welfare Services
Experiences of Participation

Bachelor's thesis 72 pages, appendices 7 pages
January 2014

The objective was to find out, what participation was like in open care of child welfare services, experienced by 12–17-year-old adolescents. The research questions were: what kind of experiences on participation do adolescents have, from what factors the experience consists of and what kind of feedback the adolescents give to child welfare services.

The frame of reference in this thesis consists of participation and child welfare. Participation means a subjective experience of belonging somewhere, which is formed in interaction. Child welfare means the child and family specific protection based on law and implemented by municipalities, aiming to ensure children's wellbeing. Both Finnish law and United Nation's Convention on the Rights of the Child emphasize the meaning of child's participation, both in common and in child welfare.

The thesis was implemented as a qualitative study by interviewing four adolescents with their personal instructors of open care. In the interviews the child welfare process so far was discussed together with each adolescent and instructor as a dialogic feedback discussion. The data for the second research question was collected by using the empathy-based stories. The data was analyzed using qualitative content analysis. As both adolescents and instructors were interviewed, the shared expertise was amplified in the results.

The experiences of the adolescents indicated both participation and the lack of it. Common with experiences was an adolescent's active role, significant relationship between a worker and adolescent and functionality. Essential in the adolescent's experiences not to be participated was the lack of authentic interaction and lack of knowledge. Three out of four adolescents could not remember ever meeting their social worker privately. Experience that enables the participation consists first and foremost of the workers' way to hear and encounter the young person, but also the features of the adolescents, such as willingness to be helped, affect the experience. All the interviewees found child welfare especially significant for their lives. The most essential development issues concerned the workers: reciprocity and authentic interest in adolescents' lives were requested.

According to the data, an adolescent's participation in child welfare could be enhanced by paying attention to information communication especially at the beginning of the process: when working on investigation of the need for child welfare services and on client plan. A worker's dialogic orientation is essential for participation experience - for adolescents it is important to be heard and responded.

Key words: participation, child welfare, young people, open care

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	7
2.1	Tutkimuksen lähtökohtia	7
2.2	Tutkimuskysymykset	8
2.3	Laadullinen tutkimus	8
2.4	Aineiston hankinta	9
2.5	Aineiston analyysi.....	13
3	LASTENSUOJELU	16
3.1	Lastensuojelu ideologiana, toimintoina ja organisaationa	16
3.2	Lastensuojelun avohuolto	19
3.3	Lainsäädäntö	21
4	OSALLISUUS.....	23
4.1	Teoreettisia näkökulmia.....	23
4.2	Osallisuus lastensuojelussa	26
4.3	Muita tutkimuksia aiheesta	28
5	OSALLISUUDEN KOKEMUKSET JA NIIDEN RAKENTUMINEN.....	32
5.1	Tieto lastensuojelusta.....	32
5.2	Nuori aktiivisena toimijana ja arvokkaana subjektina	34
5.3	Kohtaamattomuus, vastavuoroisuuden puute ja neuvottelut	37
5.4	Toiminnallisuus	41
5.5	Yhteenvedo osallisuuden kokemuksista	42
5.6	Osallisuuden rakentuminen.....	44
5.7	Kehitysehdotuksia.....	47
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	49
7	POHDINTA.....	58
7.1	Luotettavuus ja eettisyys.....	58
7.2	Prosessi	61
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET	66
	Liite 1. Kirje työntekijöille	66
	Liite 2. Kirje nuorille.....	67
	Liite 3. Kirje nuorten vanhemmille	68
	Liite 4. Jana osallisuudesta	69
	Liite 5. Ajatuskartta osallisuudesta.....	70
	Liite 6. Suuntaa-antava haastattelurunko	71
	Liite 7. Eläytymismenetelmän tehtävänanto	72

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, millaisia kokemuksia lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevilla 12–17-vuotiailla nuorilla on lastensuojelusta. Näkyville pyritään tuomaan erityisesti nuorten kokemuksia osallisuudesta, sekä nuorten ja ohjaustyöntekijöiden käsityksiä siitä, millaisista tekijöistä rakentuu kohtaaminen, jossa osallisuus mahdollistuu. Lisäksi pyritään tarjoamaan tila osallisuudelle kysymällä nuorilta palautetta ja kehitysehdotuksia koskien lastensuojelua.

Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen, sillä lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa ja myös vuosittainen uusien asiakkaiden määrä on kasvanut 30 % (Heino 2009, 53). Vuonna 2011 avohuollon asiakkaana oli n. 81 500 lasta, kun vuonna 1996 heitä oli n. 34 000 (Kananoja, Lavikainen & Oranen 2013, 17). 90-luvun alussa alkaneeseen asiakasmäärien kasvuun on monia syitä. Lasten pahoinvointi ja lastensuojelun tarve on lisääntynyt, toisaalta monet yhteiskunnalliset ja rakenteelliset tekijät vaikuttavat lapsiperheiden tilanteeseen. Lukuja tarkastellessa tulee muistaa, että kuntakohtaiset erot lastensuojelussa ovat suuria. (Heino 2009, 54.) Lastensuojelulaki painottaa avohuollon ja ehkäisevien tukitoimien esisijaisuutta lastensuojelussa (Aaltonen & Heikkinen 2009, 176), joten avohuollon lastensuojelun asiakaspaine tulee tuskin helpottamaan, ja siksi avohuollon työskentelyn toimivuuteen ja hyviin käytäntöihin on kiinnitettävä huomiota.

Työelämäyhteistyötahona opinnäytetyössä on Tampere Praksis -hanke (ESR-hanke), jossa ovat mukana Tampereen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelma, Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen kaupunki sekä Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos. Praksiksen tavoitteena on luoda tiivistä yhteistyötä edellä mainittujen osallistujatahojen välille oppimisen, tutkimuksen ja kehittämisen alueilla, vahvasti asiakastyöhön linkittyen. Käytännössä Praksis -hankkeen toimijoita ovat johtavat sosiaalityöntekijät, sosiaalityöntekijät, sosiaaliohjaajat, opiskelijat ja asiakkaat itse. Kehittäminen on yksi hankkeen ydintoimintoja, ja se on organisoitu Praksis-tiimeihin lapsiperheiden sosiaaliasemille ja yhdelle aikuissosiaalityön sosiaaliasemalle. Kehittämisteemat nousevat sosiaaliasemien omasta tarpeesta. Läntisen lapsiperheiden sosiaaliaseman Praksis -tiimin kehittämisteemana hankkeessa on osallisuus,

ja sen perusteella tarkentui myös opinnäytetyön näkökulma. (Aalto-Siiro & Janhunen 2011, 4–5.)

Osallisuuden näkökulman valitseminen lastensuojelun avohuollon tutkimiselle on perusteltua laajemminkin, sillä osallisuuden vahvistamisen tulisi olla lastensuojelun keskeinen tavoite. Osallisuus omaa elämää koskeviin asioihin on tärkeä osa nuoren identiteettityötä. (Timonen-Kallio 2010, 6–7.) Osallisuus on myös sekä Lastensuojelulain että Lapsen oikeuksien sopimuksen määrittämä ihmisoikeus, joka kuitenkin lapsen oikeuksista on jäänyt Suomessa kenties vähäisimmälle huomiolle (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 118). Lisäksi erityisesti lastensuojelussa osallisuuden on todettu jäävän helposti muodollisen kuulemisen tasolle (Hurtig 2006, 178). Osallisuus omaan asiakasprosessiin vaikuttaa siihen, kuinka positiiviseksi asiakas apu koetaan, joten osallisuudella on yhteys myös lastensuojelun avohuollon palveluiden merkitykseen asiakkaiden näkökulmasta (Hurtig 2006, 188).

Tutkimus toteutettiin haastatteleamalla neljää Tampereen kaupungin ohjaustyöntekijää ja heidän omia asiakasnuoriaan dialogisena palautekeskusteluna kahdelta eri lapsiperheiden sosiaaliasemalta. Tutkimuksessa käytetään haastatelluista alle 18-vuotiaista lastensuojelun asiakkaista sanaa "nuori". Lastensuojelulain mukaan alle 18-vuotiaat ovat lapsia ja 18–20-vuotiaita kutsutaan nuoriksi, mutta käytännössä lastensuojelun tilastoinnissa, hankkeissa ja myös esimerkiksi nuorisopsykiatriassa termiä *nuori* käytetään 12-vuotiaasta lähtien (Aaltonen & Heikkinen 2009, 165).

Opinnäytetyön luku 2 kuvaa tutkimusprosessia: tutkimuksen lähtökohtia, tutkimuskysymyksiä, käytössä olleita menetelmiä ja aineiston analyysiä. Luvuissa 3 ja 4 perehdytään tutkimukseen liittyvään taustateoriaan: lastensuojelun periaatteisiin ja osallisuuteen sekä sen erityispiirteisiin lastensuojelussa. Luvussa 5 esitellään tutkimustulokset ja luvussa 6 se, millaisia vastauksia tutkimuskysymyksiin saatiin, sekä millaisia johtopäätöksiä niistä voi tehdä. Opinnäytetyön viimeisessä luvussa pohditaan tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta, sekä opinnäyteprosessin toteutumista kokonaisuutena.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimus lähti liikkeelle kiinnostuksesta lastensuojeluun ja avohuoltoon. Tutkimusprosessin edetessä tarkentuivat niin tutkimuskysymykset kuin käytetyt menetelmätkin. Tässä luvussa kuvataan tutkimuksen toteutusta: tutkimusasetelman muotoutumista, aineistonkeruun menetelmiä ja analyysin etenemistä.

2.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Avohuollon tukitoimet ovat pienimmän puuttumisen periaatteen mukaisesti ensisijaisia lastensuojelun palveluita perheelle. Kuitenkin esimerkiksi Heino (2008, 11) toteaa lastensuojelun avohuollon palvelujen heikentyneen. Suurin asiakasryhmä avohuollossa on 16–17-vuotiaat nuoret (Kuoppala & Säkkinen 2013, 9) ja samaan aikaan suhteessa ovat lisääntyneet juuri murrosikäisten sijoitukset ja etenkin kiireelliset sijoitukset (Heino 2008, 12–13). Kiinnostuksen kohteena oli se, millaisia kokemuksia nuorilla itsellään on avohuollosta, miten he sen kokevat ja onko se heille merkityksellistä. Onko sijoitusten määrän kasvussa kyse siitä että perheiden ongelmat ovat yhä akuutimpia, vai olisiko myös avohuollon palveluissa jotakin kehitettävää, jotta se voisi olla riittävää ja oikea-aikaista?

Selvää oli alusta asti, että aineisto kerättäisiin haastattelemalla. Ensimmäinen ajatus oli haastatella nuoria yleisesti heidän kokemuksistaan lastensuojelun avohuollosta ja sen merkityksellisyydestä. Aihe tarkentui, kun työelämäyhteistyökumppaniksi opinnäyteprosessissa löytyi johdannossa esitelty Praksis -hanke, jonka Läntisen lapsiperheiden sosiaaliaseman Praksis -tiimissä sain olla mukana esittelemässä tutkimussuunnitelmaa. Praksis -tiimin ehdotuksesta tutkimustehtävä tarkentui koskemaan nuorten osallisuutta liittyen heidän kehittämisteemaansa hankkeessa. Tiimissä mukana olevat, päivittäin käytännön työtä tekevät ja kentän ajankohtaisista haasteista selvillä olevat sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat, ehdottivat lisäksi, että haastateltaisiin sekä nuoria että ohjaustyöntekijöitä ja näin saataisiin työntekijätkin osallistettua tutkimukseen. Ohjaustyöntekijällä (entinen nimike avotyöntekijä) tarkoitetaan nuorten ja perheiden kanssa ohjaustyössä työskentelevää lastensuojelun avohuollon sosiaaliohjaajaa.

Työntekijän mukaan ottamisessa tutkimusasetelmaan on sekä hyviä että huonoja puolia, joita punnittiin tarkasti. Kuitenkin juuri oman työntekijän kanssa osallisuuden tulisi toteutua, ei niinkään tutkijan kanssa, joten päädyttiin toteuttamaan tutkimus tiimin ehdottamalla tavalla. Asetelma antaa mahdollisuuden osallisuuden kokemukselle tässä ja nyt. Ohjaustyöntekijöiden mukana oleminen helpottaa myös hankalasti hahmottuvan lastensuojeluprosessin tarkastelemista ja toisaalta antaa tutkimukselle moniäänisyyttä: vastauksissa korostuu jaettu asiantuntijuus, kun sekä nuorten että työntekijöiden näkökulmat ovat mukana.

2.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänä on siis selvittää millaista on osallisuus lastensuojelun avohuollossa 12–18-vuotiaiden nuorten kokemana. Tutkimuskysymykset muokkaantuivat hiukan haastattelujen edetessä, kuten laadullisessa tutkimuksessa voi käydä (Hirsjärvi ym. 2009, 164). Lopulliset kysymykset ovat:

1. Millaisia osallisuuden kokemuksia nuorilla on avohuollosta?
2. Millaisista tekijöistä rakentuu osallistava kohtaaminen?
3. Miten lastensuojelua pitäisi kehittää nuorten mielestä?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on selvittää nuorten subjektiivisia kokemuksia lastensuojelusta ja osallisuudesta siinä. Toisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on selvittää miten osallistava kohtaaminen käytännön tasolla rakentuu nuorten ja työntekijöiden mielestä. Kolmas kysymys tarjoaa tilan osallisuudelle myös haastattelussa. Osallisuutta käsitellään siis monikerroksisesti: kysymällä millaista se on ja miten se rakentuu, sekä antamalla sille mahdollisuus.

2.3 Laadullinen tutkimus

Koska tavoitteena on tutkia nuorten yksilöllisiä kokemuksia, on tutkimus tarkoituksenmukaista toteuttaa laadullisena. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan yksittäisten ihmisten tai ryhmien henkilökohtaisia kokemuksia ja merkityksiä, ja pyritään kuvaamaan todellista elämää. Todellisuuden ajatellaan aina olevan moniker-

roksinen, ja tapauksien ainutlaatuisia, subjektiivisia. Myöskään tutkijan objektiivisuus ei perinteisessä mielessä ole mahdollista, vaan tehdyt valinnat tutkimuksen edetessä (mitä tutkitaan, miten tutkitaan, mitä siitä ajatellaan) suodattavat tutkijan arvomaailman kautta. Kyselylomakkeiden sijaan aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa, ja tutkimusmenetelmänä käytetään laadullisia metodeja kuten haastattelua tai havainnointia. Lisänä voidaan käyttää myös lomakkeita ja testejä, mutta kvalitatiivisen tutkimuksen aineistot eivät ole yleensä numeerisesti arvioitavissa. (Hirsjärvi ym. 2009, 161, 164.)

Laadullisessa tutkimuksessa ihminen on tiedonhankinnan keskiössä ja kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei esimerkiksi satunnaisotoksella. Tutkimuksella ei haeta tiedon yleistettävyyttä eikä sillä testata hypoteesia tai teoriaa, vaan halutaan perehtyä ja ymmärtää ilmiöitä niiden vaikutuksineen paremmin, sekä kuvata tutkimuskohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 161.) Myös tässä tutkimuksessa kohdejoukko on rajattu tarkasti mm. iän ja avohuollon palveluiden piiriin kuulumisen perusteella, ja pyrkimyksenä on ymmärtää nuoren subjektiivista kokemusta.

Kvalitatiivisten tutkimusten kirjo on laaja, ja eri tieteenaloilla on erilaiset kvalitatiivisen tutkimuksen traditiot, joten ei voida kovin tarkkarajaisesti määritellä mitä kvalitatiivinen tutkimus on ja mitä se ei ole. Kvalitatiivisia tutkimuksia yhdistää kuitenkin se, että huomio kiinnitetään sosiaalisiin ilmiöihin. Niitä pidetään merkityksellisinä ja niiden kautta kuvataan, tulkitaan tai selitetään kommunikaatiota, kulttuuria ja sosiaalista toimintaa. (Hirsjärvi ym. 2009, 163–164.) Tässä tutkimuksessa huomio kiinnitetään nuorten osallisuuden kokemuksiin, jotka syntyvät vuorovaikutuksessa työntekijöiden kanssa.

2.4 Aineiston hankinta

Aineisto hankittiin haastattelemalla neljää nuorta omien ohjaustyöntekijöidensä kanssa dialogisena teemahaastatteluna. Osa haastattelujen ohjaustyöntekijöistä lähti mukaan Tampere Praksis -hankkeen kautta, osaan otettiin yhteyttä sähköpostitse (liite 1). Ohjaustyöntekijät taas pyysivät haastatteluun mukaan nuoren, joka heidän näkökulmastaan oli siinä vaiheessa omaa prosessiaan, että tutkimukseen ja haastatteluun osallistuminen oli mahdollista. Muita kriteerejä oli nuoren ikä, ja se ettei tämä haastatteluhetkellä ollut sijoitettuna (avohuollon tukitoimena tai kiireellisesti). Sekä nuori että tämän huoltajat saivat etukäteen kirjeen, jossa kerrottiin haastattelun sisällöstä, tarkoituksesta ja anonymiteetista (liitteet 2 ja 3). Haastattelu toteutettiin nuoren ja työntekijän yhteisenä

palautekeskusteluna, jossa tarkasteltiin tähänastista lastensuojelupolkua. Myös se, että saa olla mukana arvioimassa tehtyä työtä, on osallisuutta (Hotari ym. 2009, 117).

Nuorista yksi oli 14-vuotias, kaksi 15-vuotiaita ja yksi 17-vuotias. Asiakassuhde ohjaustyöntekijän kanssa oli kestänyt pisimmillään useamman vuoden ja lyhimmillään vasta muutaman kuukauden. Kaksi haastatteluista toteutettiin läntisellä ja kaksi itäisellä lapsiperheiden sosiaaliasemalla Tampereella. Paikka itse haastattelulle valikoitui sen perusteella, mikä oli yksinkertaisin järjestää työntekijän ja nuoren kanssa.

Haastattelun alussa kerrattiin haastattelijan henkilöllisyys, haastattelun tarkoitus, opinäytetyön aihe, anonymiteetti ja syy nauhoitukselle. Nauhuria käytettiin jotta kaikki haastattelun informaatio tallentuisi aineistoksi, ja toisaalta mahdollistamaan haastattelijan täysi keskittyminen itse haastattelutilanteeseen. Yksi neljästä nuoresta epäröi ensin nauhurin käyttöä, koska pelkäsi oman äänensä kuulemista. Tähän vastattiin kertaamalla, ettei nauhoitusta kuuntele kukaan muu kuin haastattelijä, eikä nuoren tarvitse itse kuulla omaa ääntään, minkä jälkeen nuori suostui nauhoitukseen. Jokaisen haastattelun alussa painotettiin, ettei tilanteen tarvitse olla virallinen. Tarkoitus on yhdessä keskustella prosessista, ja haastattelijä pitää huolta siitä että saa tarvittavan informaation suhteessa tutkimustehtävään.

Alkuun käytiin myös lyhyesti läpi haastattelun rakenne, jotta kaikki tiesivät mitä tapahtuu. Näin haastateltavien ei tarvinnut haastattelun mittaan miettiä seuraavia tapahtumia tai ajankulua, minkä ajateltiin luovan turvallisuutta tilanteeseen. Haastattelun rakenne koostui elämänjanan hahmottelusta, lastensuojelupolun läpikäymisestä arvioiden ja osallisuuden näkökulmasta tarkastellen, palauteosiosta ja eläytymismenetelmästä. Haastattelut kestivät lyhimmillään tunnin ja 15 minuuttia ja pisimmillään puolitoista tuntia.

Haastateltavien kanssa käytiin läpi käytettävät termit, lastensuojelu ja osallisuus, jotta voitiin varmistua siitä että kaikki tarkoittava samaa termejä käyttäessään. Haastattelussa käytettiin lastensuojelupolun hahmottamiseksi elämänjanaa, jotta joskus monipolvisesta ja nuorelle itselleenkin epäselvästä prosessista olisi helpompi keskustella. Janan alkuun merkittiin nuoren syntymävuosi ja loppuun tämä hetki, ja jana jaettiin kolmeen osaan: alle kouluikään, ala-asteikään ja yläasteikään. Näin janasta oli helpompi keskustella ja ajoittaa sille tapahtumia.

Ensimmäiseksi janalle merkittiin nuoren perustietoja, kuten keitä perheeseen kuuluu, sekä nuoren mielestä tärkeimpiä elämäntapahtumia. Näin siksi, että ensimmäiset kysymykset olisivat riittävän helppoja ja liiasta jännityksestä päästäisiin ja toisaalta siksi, että alussa olisi tilaa tutustumiselle. Sitten janalle merkittiin nuoren ensimmäinen muistikuva tai kokemus lastensuojelusta. Tämän jälkeen janalle liitettiin niitä työntekijöitä, tukitoimia ja neuvotteluja joita nuoren lastensuojeluprosessiin oli kuulunut. Tähän oli haastattelijan mukana tueksi valmiita lappuja vaihtoehtoista, sekä tyhjiä lappuja mahdollisia muita tukitoimia tai tärkeitä ihmisiä ja tapahtumia varten. Apuna käytettiin lisäksi osallisuutta kuvaavaa janaa selkeyttämään haastavaa käsitettä (liite 4). Tukena haastattelussa oli myös yksinkertainen ajatuskartta osallisuuteen liittyen ja suuntaantava haastattelurunko (liitteet 5 ja 6).

Nuoren lastensuojelupolkua käytiin haastattelussa läpi yhdessä nuoren ja työntekijän kanssa muistellen ja keskustellen siitä työntekijä ja tukitoimi kerrallaan. Lastensuojelusta kokonaisuutena kysyttiin kuudella kokoavalla kysymyksellä. Haastatteluissa käytettiin jonkin verran asteikkokysymyksiä yhdestä kymmeneen helpottamaan keskustelua ja asioiden pohtimista ja vertaamista. Esimerkiksi tilanteessa jossa nuori vastasi, että työntekijälle on ollut "ihan helppo puhua", tarkennettiin vastausta asteikkokysymyksellä ja sen jälkeen pyydettiin perustelua annetulle luvulle. Asteikkoa ei ole kuitenkaan käytetty siten systemaattisesti, että sitä voisi erikseen tutkia tai järjestelmällisesti analysoida.

Kun lastensuojelupolku oli käyty läpi, jokaisella nuorella oli mahdollisuus antaa palautetta ja kehitysehdotuksia ohjaustyöhön ja lastensuojeluun yleisesti. Palauteosioon oli muodostettu valmiita kysymyksiä. Tässä vaiheessa kysyttiin myös palautetta itse haastattelutilanteesta ja tämän kaltaisesta tavasta käydä asioita läpi yhdessä. Palautteen antamisen jälkeen nauhoitus lopetettiin, ja sekä nuoret että työntekijät vastasivat vielä kirjallisesti eläytymismenetelmätehtävään (liite 7). Mahdollista oli vastata eläytymismenetelmään joko käsin kirjoittamalla, tietokoneella tekstinkäsittelyohjelmalla tai suullisesti nauhalle. Kolme neljästä nuoresta valitsi tietokoneella kirjoittamisen, kaikki työntekijät sekä yksi nuori vastasivat tehtävään käsin kirjoittamalla.

Haastattelu oli puolistrukturoitu teemahaastattelu jossa oli piirteitä myös avoimesta haastattelusta. Teemahaastattelussa käydään läpi etukäteen valittuja tutkimusteemoja, avoimessa haastattelussa ainoastaan keskusteltava ilmiö on määritelty (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75–76). Tässä haastattelussa eteneminen oli etukäteen päätetty tapahtuvan

nuoren lastensuojeluprosessin ja väljän rungon mukaisesti. Avointa haastattelua muistuttavia piirteitä oli kysymyksien esittäminen myös tukena olleen ajatuskartan ulkopuolelta sen mukaan mitä nuori ja työntekijä tuottivat tilanteessa, sekä pyrkimys keskustelunomaisuuteen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 76). Varsinaisena avoimena haastatteluna ei tutkimushaastatteluja voi missään tapauksessa pitää, sillä avoin haastattelu vie paljon aikaa, vaatii yleensä useita haastattelukertoja ja kysyy myös haastattelijalta kenties eniten tietoa ja taitoja haastattelutyypinä (Hirsjärvi ym. 2009, 209–210).

Keskustelunomaisuutta edellytti osaltaan se, että haastattelussa tavoiteltiin dialogisuutta työntekijän ja nuoren välille. Dialogilla arkikielessä tarkoitetaan keskustelua, mutta dialogisuus on enemmän kuin keskustelu: siinä kaikki osapuolet tuovat tilanteeseen oman tietämyksensä ja pyritään löytämään uusi, yhteinen ymmärrys osapuolten välille (Mönkkönen 2002, 33). Dialoginen suhde on tasavertainen, ja kohtaamisessa kukaan ei ole täysin tietävä tai tietämätön (Koistinen 2007, 132). Kuitenkin erityisesti asiakas-työntekijä -suhde on epäsymmetrinen ja täydellisen tasavertaisuuden toteuttaminen joka hetki on mahdotonta (Järvinen 2006, 35). Hetkittäin voidaan kuitenkin saavuttaa jaettu ymmärrys ja tasavertaisuus, mikä dialogisuudelle koko ajan muutoksessa olevana tilana muutenkin on ominaista - välillä siihen päästään ja välillä ei (Mönkkönen 2002, 28).

Samankaltaista tutkimusmenetelmää on käyttänyt myös Minna-Kaisa Järvinen (2006) Sosiaalityön ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessaan "Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa". Järvinen toteutti tutkimuksensa haastattele-malla kriminaalihuollon asiakkaita yhdessä työntekijöidensä kanssa. Järvinen käyttää termiä dialoginen arviointi, ja pyrkii tutkimustavallaan tavoittelemaan dialogisuutta työntekijän ja asiakkaan välille. Hänen mukaansa tutkimustavalla voidaan saavuttaa erilaista tietoa kuin työntekijöitä ja asiakkaita erikseen haastattele-malla. Lisäksi Järvinen kuvaa tilannetta mahdollisimman luontevaksi, tavallista asiakastapaamista muistuttavaksi hetkeksi, jota vain syvennetään dialogin suuntaan. Olellisin ero tavalliseen haastatteluun verrattuna tulee vastaamisesta: työntekijän ja asiakkaan välille pyritään luomaan keskustelua, ja erilaiset näkökulmat tuodaan yhden pöydän ääreen mistä parhaimmillaan rakentuu uusi, kokonaisempi todellisuus jaetun ymmärryksen kautta. (Järvinen 2006, 37–42.)

Eläytymismenetelmä on toinen tutkimuksessa käytetty menetelmä. Siinä tiedonkeruun apuna käytetään kehyskertomusta, jonka pohjalta vastaaja kuvaa mielikuvituksensa mu-

kaan tapahtumien etenemistä tarinalla, tai vaikka ranskalaisin viivoin jos tarinan kirjoittaminen tuntuu haastavalta (Eskola 1997, 16). Tässä tutkimuksessa vastaajat kuvaavat sitä, mitä tilanteessa on heidän mielestään tapahtunut jotta lopputulos on tietynlainen (keskustelua syntyy tai ei synny työntekijän ja nuoren välille), toinen vaihtoehto olisi että vastaajan tulisi jatkaa tarinaa eteenpäin. Tutkimuksen kehyskertomuksesta on kaksi eri variaatiota, joista tavallisesta poiketen molemmat teetettiin haastateltavilla. Tästä saattaa seurata, ettei toinen versio tuota merkittävästi lisää informaatiota, vaan ensimmäisessä versiossa esiin nousseiden teemojen vastakohtia. Tähän päädyttiin riskien tiedostamisesta huolimatta, jotta saataisiin riittävä määrä aineistoa eläytymismenetelmistä. Tarina kerättiin kahdeksalta haastateltavalta, mikä on eläytymismenetelmän käytössä suhteellisen pieni määrä. Tässä tutkimuksessa eläytymismenetelmää käytetään suppeasti vastaamaan tutkimuskysymykseen kaksi, muu mahdollinen kerroksellisuus on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Eläytymismenetelmä ei tuota niinkään faktoja, vaan ennemminkin vihjeitä todellisuudesta (Eskola 1997, 27). Tässä tutkimuksessa eläytymismenetelmä tuottaa vihjeitä siitä, millaiset tekijät työntekijän ja nuoren ensimmäisessä tapaamisessa tuottavat osallisuutta tai vähintäänkin osallistumista. Eläytymismenetelmän onkin katsottu olevan hyvä tapa etsiä ratkaisuja johonkin konkreettiseen ongelmaan (Eskola 1997, 31).

2.5 Aineiston analyysi

Sekä haastattelut että eläytymismenetelmät analysoitiin siten, että kuljetettiin nuorten ja työntekijöiden näkemyksiä rinnakkain. Niitä ei pyritty vertailemaan, vaan tuomaan molempien näkemykset esiin, koska dialogisuuden lähtökohtaisena ajatuksena on, että eri näkökulmien vuoropuhelussa voidaan löytää uusia alueita, puhutaan tiedon yhteisestä rakentumisesta, moniäänisyydestä ja jaetusta asiantuntijuudesta (Mönkkönen 2002, 33, 57). Etenkin osallisuuden kokemuksista puhuttaessa pyrittiin antamaan tilaa ja painoarvoa nuorten tuottamalle tiedolle, jotta se ei jää työntekijöiden moniulotteisemman ja ammatillisemman tiedon varjoon, kuten helposti voi käydä (Hurtig 2006, 178).

Haastattelut analysoitiin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä, eli tulokset pyrittiin löytämään aineistosta, ja vasta sen jälkeen niitä peilattiin teoriaan ja muihin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin. Nauhoitetut haastattelut litteroitiin sanatarkasti, lukuun ottamatta kokonaan aiheen ulkopuolelta käytyjä keskusteluja (Hirsjärvi ym. 2009, 222). Nämäkin

keskustelut olivat silti tärkeitä ilmapiirin rentouden kannalta ja siksi että nuoren olisi mahdollisimman helppo puhua. Myös käsinkirjoitetut eläytymismenetelmät kirjoitettiin koneella puhtaaksi. Yhteensä haastatteluista kertyi aineistoa 73 sivua tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuna ja eläytymismenetelmästä kahdeksan sivua.

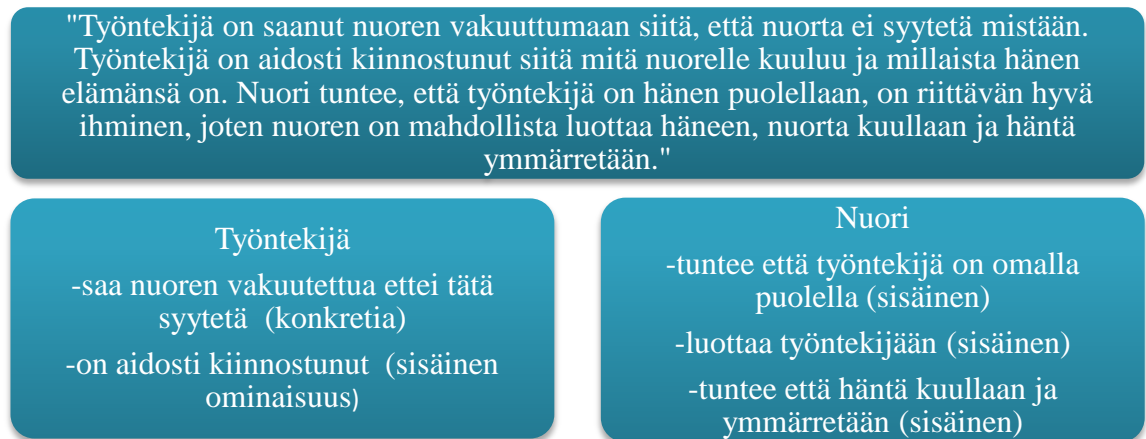
Litteroinnin jälkeen aineistoa käsiteltiin koodaamalla nuorten haastattelut omilla värikoodeillaan. Tekstistä poimittiin ja lihavoitiin tekstinkäsittelyohjelmalla tutkimuskysymyksien kannalta oleellisia kohtia, ja kirjoitettiin oheen muistiinpanoja kohtiin liittyen. Oleellisten haastattelun kohtien sisältö pelkistettiin, minkä jälkeen lähdettiin etsimään aineistosta yläkäsitteitä tai teemoja, niitä tekijöitä mitkä yhdistivät ja erottivat esiin nousseita aiheita, joiden alle luokiteltiin aineiston tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia asioita (ks. taulukko 1). Näiden teemojen mukaan tutkimuksen tulokset on esitetty.

TAULUKKO 1. Esimerkki haastattelujen analyysista

Aineisto	Pelkistys	Teemoittelu
N: nooo.. jos mietitään sitä sanaa niin sehän on niinku lastensuojelu eli lapsia suojellaan.. joillain tulee heti mieleen niinku että lapsi otetaan huostaan heti jos lastensuojelu puuttuu.. mut siihen kuuluu paljon muuta.. lastensuojelu on.. että autetaan perhettä ja lasta.. vaikeissa asioissa.	Nuoren mielestä lastensuojelu on paljon muuta kuin huostaanotot, lapsia suojellaan, autetaan perhettä ja lasta vaikeissa asioissa.	Tieto lastensuojelusta
N:se et suojellaan lapsia.. H: joo-o.. mitä se pitää sisällään? N: emmää tiiä H: mitä sulle tulee mieleen? N: öö.. ne elää turvassa, ei muuta	Lastensuojelu nuoren mielestä sitä, että suojellaan lapsia ja "ne elää turvassa"	

Eläytymismenetelmien tarinat analysoitiin poimimalla niistä työntekijän ja nuoren ominaisuuksia, jotka tarinoiden perusteella vaikuttavat osallisuuden toteutumiseen kohtaamisessa (Kuvio 1). Ominaisuudet luokiteltiin sisäisiin ominaisuuksiin ja konkreettiseen toimintaan. Eläytymismenetelmissä kuten haastattelu analyysissakaan ei etsitty määrällisesti usein toistuvia seikkoja, vaan niiden tuloksista kerättiin ennemminkin synteesi. Analyysin ajatuksena on, että eri näkökulmat ja ajatukset tarinoissa täydentävät toisiaan dialogin hengessä. Yhtä eläytymismenetelmää ei voinut käyttää lainkaan tutkimuksessa,

koska vastaukset olivat niin suppeita. Tämä voi johtua joko tehtävänannon epäselvyydestä tai haastateltavan väsymyksestä vastata tutkimuksen lopussa kirjalliseen tehtävään.

KUVIO 1. Esimerkki eläytymismenetelmän analyysistä

Kuten kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleensä, myös tässä tutkimuksessa analyysia tapahtui koko prosessin ajan (Hirsjärvi ym. 2009, 223). Jo haastatteluissa kiinnittyi huomio tiettyihin seikkoihin, ja etenkin aineistoa litteroidessa ja eläytymismenetelmien tarinoita lukiessa toistuvia teemoja alkoi nousta esille. Lopuksi pyrittiin kokoamaan tuloksista synteesi ja tulkitsemaan millaisia vastauksia tutkimuskysymyksiin niiden perusteella saadaan. Tutkimuksen johtopäätökset ovat syntyneet induktiivisena päättelynä, eli yksittäisestä kokemuksesta yleiseen vieden, mikä on tyypillistä kvalitatiiviselle tutkimukselle (Hirsjärvi ym. 2009, 164). Päämääränä on pyrkiä ymmärtämään nuorten kuvaamia tapahtumia osallisuuden näkökulmasta, ja saada selville millaisia ovat osallisuuden ja osattomuuden kokemukset ja mistä ne koostuvat (Hirsjärvi ym. 2009, 224).

3 LASTENSUOJELU

Lastensuojelulla on kolme perustehtävää: vaikuttaa lasten yleisiin kasvuoloihin, tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja kolmantena varsinainen lastensuojelutehtävä (Lastensuojelulaki 417/2007). Työskentely on aina suhdeperusteista. Keskiössä ovat perheen sisäiset suhteet, ja toisaalta itse työskentely tapahtuu esimerkiksi työntekijän ja perheenjäsenten välille muodostuvissa suhteissa. Näiden suhteiden laatu vaikuttaa oleellisesti siihen, miten lastensuojelua toteutetaan. (Heino 2008, 17.) Lastensuojelutyölle erityistä on, että perheiden ja etenkin lasten suhde ammattilaisiin ja lastensuojelun organisaatioihin ei ole tasavertainen (Kananoja ym. 2013, 30). Jännitteisyys suhteissa on aina läsnä: ammattilaisella on valta tarvittaessa suojella lasta ja kontrolloida perhettä vastentahtoisestikin. Tästä seuraa ammattilaiselle velvollisuus tarkkaan eettiseen reflektointiin: kuinka huolehtia lapsen oikeuksista. (Kananoja ym. 2013, 7, 30.)

3.1 Lastensuojelu ideologiana, toimintoina ja organisaationa

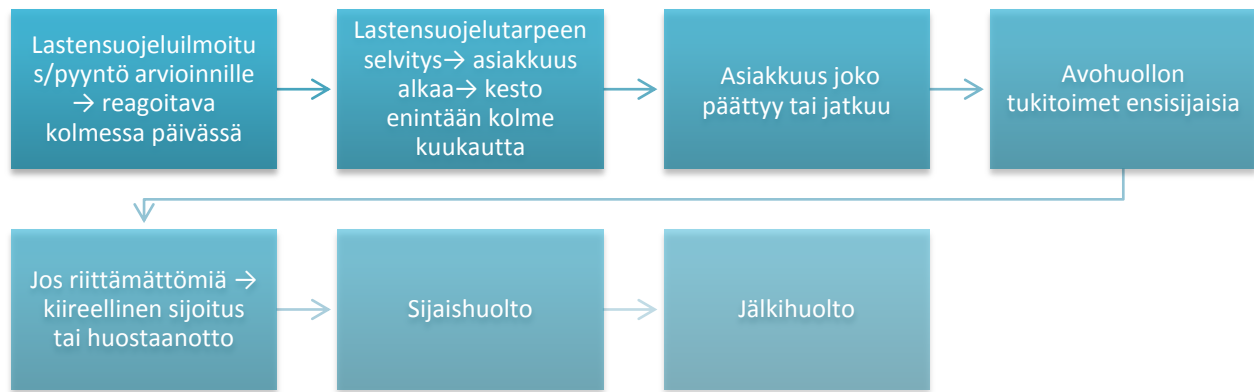
Lastensuojelua voidaan tarkastella ideologiana, toimintoina tai organisaationa. Lastensuojelua ideologiana voidaan tarkastella sen mukaan, mikä Lapsen oikeuksien sopimuksen kolmesta periaatteesta korostuu ajattelussa. Sopimuksen pääperiaatteita ovat lapsen oikeus riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (provision), lapsen oikeus suojeleluun ja hoivaan (protection), sekä lapsen oikeus osallistua ja tulla kuulluksi omissa asioissaan - oikeus osallisuuteen (participation) (Nivala 2010, 21). Ideologinen painotus vaikuttaa siihen, miten lastensuojelua toteutetaan, lastensuojelun strategioihin. Lastensuojelun strategioita taas on kansainvälisessä vertailussa kuvattu termeillä Child welfare, Child protection ja Child focus. (Kananoja ym. 2013, 6.)

Child welfare (ideologiana provision) on Suomessa 80-luvulta lähtien ollut vallitseva lastensuojelun strategia. Peruseriaatteena on, että lapsen etua tarkastellaan laajasti kaikilla elämän osa-alueilla ja lastensuojelullista vastuuta, kuten lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus, on yhteiskunnassa myös muilla lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä tahoilla. (Kananoja ym. 2013, 6.) Lastensuojelu kattaakin kokonaisvaltaisesti lapsen perustarpeista huolehtimisen. Siihen kuuluu niin materiaalisiin kuin emotionaalsiinkin kasvun ja kehityksen tarpeisiin vastaaminen, mikä näkyy myös lainsäädännöstä. (Heino

2008, 17.) Child welfare lastensuojelun strategiassa huostaanotto on vain väliaikainen ratkaisu. Ongelmia pyritään määrittämään yhteistyössä perheiden kanssa, mutta lapsen ääni ja näkemykset jäävät helposti aikuisten varjoon. (Kananoja ym. 2013, 6.)

Child protection (ideologiana protection) lastensuojelun strategiassa lähtökohtana ja toimenpiteiden painopisteenä on nimenomaan suojeleminen. Lapsen etua määritellään ensisijaisesti turvallisuuden näkökulmasta. Tähän strategiaan liittyy verrattain paljon tahdonvastaisia toimenpiteitä suhteessa em. Child welfare -strategiaan, vaikkakin näiden kahden toimintamallin nähdään lähentyneen toisiaan viime aikoina. Niiden rinnalle on nousnut Child focus -strategia (ideologiana participation), jossa korostetaan lapsen subjektiivisia tarpeita ja lapsen oikeuksia. Tässä mallissa interventioiden perusteena nähdään olevan lapsen kehitykselliset tarpeet. Child focus orientaationa ja strategiana pitää tärkeänä riittävän varhaista puuttumista ja perheiden tukemista. (Kananoja ym. 2013, 7.)

Lastensuojeluprosessi (ks. kuvio 2) koostuu erilaisista lastensuojelun toiminnoista. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkuus tulee vireille tavallisimmin kun tehdään lastensuojeluilmoitus, tai perhe ottaa itse yhteyttä lapsiperheiden sosiaalipalveluihin. Lastensuojeluilmoitukseen tulee sosiaalityöntekijän reagoida kolmessa päivässä. Jos lastensuojeluilmoitus arvioidaan aiheelliseksi, alkaa perheen asiakkuus ja aloitetaan lastensuojelutarpeen selvitys. Selvityksen kestää korkeintaan kolme kuukautta, ja sen aikana tavataan erikseen vanhempia ja lapsia, sekä koko perhettä yhdessä. Tarkoituksena on perheen tilanteen ja tuen tarpeen kartoittaminen. Perheen asiakkuus joko loppuu selvitykseen, tai perhe siirtyy avohuollon tukitoimien piiriin mikä onkin ensisijainen lastensuojelun palvelumuoto. (Lastensuojelun käsikirja.) Joskus on välitön tarve raskeampiin interventioihin, kuten kiireellinen sijoitus tai huostaanotto, ja niihin tulee myös ryhtyä viivyttämättä jos lapsen etu sitä vaatii (Lastensuojelulaki 417/2007). Muita lastensuojelun toimintoja ovat sijaishuollon järjestäminen sekä jälkihuolto (Lastensuojelun käsikirja).

KUVIO 2. Lastensuojeluprosessi yksinkertaistettuna

Se, millainen lastensuojelun palvelujärjestelmä ja organisaatio sen takana on käytännössä, mitä palveluita tarjotaan ja kuinka paljon sekä millaiset ovat lastensuojelun rakenteet ja laatu, vaihtelee huomattavasti kunnittain (Heino 2008, 18). Palvelut koostuvat ehkäisevistä palveluista, jotka ovat käytännössä peruspalveluiden tarjoamaa erityistä tukea perheille, sekä lastensuojelun ydinpalveluista: lapsi- ja perhekohtaisesta palveluprosessista. Käytännössä lastensuojelulle on tyypillistä, että perheillä on palveluita monilta eri tahoilta ja sosiaalityön tehtävänä on kutoa tämä palvelujen kirjo kokonaisuudeksi. Esimerkiksi avohuollon asiakkailla on usein myös jotakin erityistä tukea peruspalvelujen puolelta. Osa avohuollon tukitoimista on myös tuotettu muiden palveluiden piirissä, esimerkiksi terveydenhuollon tai järjestöjen toimesta. (Heino 2008, 19.)

Tampereella lastensuojelun organisaatio ja palvelut keskittyvät sosiaaliasemille. Sosiaaliasemilla tehtävä sosiaalityö kuuluu Tampereen kaupungin avopalveluihin ja jakautuu aikuissosiaalityöhön ja lapsiperheiden sosiaalityöhön. Lapsiperheiden sosiaalityön organisaatio jakautuu eteläiselle, itäiselle ja läntiselle lapsiperheiden sosiaaliasemalle joissa työskennellään niiden perheiden kanssa joissa on alaikäisiä lapsia ja tarve lastensuojelulle. Lapsiperheiden sosiaalityöhön kuuluu niin avo- kuin sijaishuollon järjestäminen, lapsiperheiden toimeentulotuki kun asiasta on tehty päätös, lapsiperheiden päihdepalvelut, sekä muu perheiden tarvitsema sosiaalinen tuki, ohjaus ja neuvonta. Lapsiperheiden sosiaaliasemilla työskentelee sosiaalityöntekijöitä, ohjaustyöntekijöitä ja perhetyön ohjaajia, jotka taas ovat perhetyöntekijöiden esimiehiä. Sosiaaliasemien esimiehenä toimii johtava sosiaalityöntekijä, ja kaikesta lapsiperheiden sosiaalityöstä vastaa sosiaalipalvelupäällikkö. Muita lapsiperheiden sosiaalipalveluita Tampereella on ehkäisevä työ (esimerkiksi Perhepiste nopea ja Etsivä työ), lastensuojelun erityispalvelut (esimerkiksi

perhetukikeskukset), sosiaalipäivystys, sijais- ja jälkihuollon sosiaalityö Satama sekä perheoikeudelliset palvelut. (Aalto-Siira & Janhunen 2011, 13.)

3.2 Lastensuojelun avohuolto

Avohuollon tukitoimiin ryhdytään kasvuolojen ollessa sellaiset, etteivät ne tue lapsen terveyttä tai kehitystä, tai suorastaan vaarantavat sitä. Yhtälailla tukitoimiin ryhdytään jos lapsi omalla käytöksellään vaarantaa terveyttään tai normaalia kehitystään. (Räty 2012, 272.) Avohuollon päätehtävinä on lastensuojelun yleisten periaatteiden tavoin edistää lapsen kasvuoloja ja tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja vanhemmuudessa. Palveluja voidaan tarjota yksin lapselle, yksin vanhemmille tai koko perheelle. (Räty 2012, 271; Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelun avohuolto perustuu vanhempien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen vapaaehtoisuuteen ja suostumukseen, sekä yhteistyöhön sosiaalihuollon ja perheen välillä. Tukitoimien tulee olla sopivia ja riittäviä turvaamaan lapsen edun mukainen huolenpito. (Lastensuojelun käsikirja.) Lastensuojelun avohuolto ja sen tukitoimet ovat lievimmän puuttumisen periaatteen mukaisesti ensisijaisia tukimuotoja perheelle, jossa lastensuojelutarvetta ilmenee (Lastensuojelulaki 407/2007). Avohuollon kehittäminen ja sen ensisijaisuuden painottaminen on ajankohtaista lastensuojelua koskevassa tutkimuksessa ja keskustelussa. Tämä johtuu paitsi taloudellisista seikoista avohuollon ollessa huomattavasti sijaishuoltoa edullisempaa, myös vallitsevasta näkemyksestä, että avohuolto on lapsen parhaimman edun mukaista työskentelyä. (Puonti ym. 2004, 4.) Lapsen etu onkin avohuollossa ensisijainen kriteeri toimia suunniteltaessa ja toteutettaessa - kuten läpi koko lastensuojeluprosessin.

Kunnalla on lastensuojelulain mukaan velvollisuus järjestää avohuoltoa. Perheillä ei automaattisesti ole subjektiivista oikeutta avohuollon tukitoimiin, vaan se perustuu tarveharkintaan: sosiaalityöntekijän näkemykseen perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta. Avohuolto on suunnitelmallista ja sitä toteutetaan yhdessä asiakkaan kanssa tehdyn asiakassuunnitelman pohjalta. (Heino 2008, 16.) Perheen tilanteeseen ja tarpeisiin soveltuvista tukitoimista tehdään tavoitteellinen suunnitelma, mikä tähtää muutokseen ja perheen, vanhemmuuden ja lapsen kuntoutumiseen ja toimintakyvyn palauttamiseen. Avohuollossa työote on siis myös kuntouttava. (Lastensuojelun käsikirja.)

Lastensuojelulaki määrittää suuntaa-antavasti avohuollon tukitoimia, mutta käytännössä kuntien tarjonta vaihtelee. Tämä johtuu siitä, että tukitoimet ovat määrärahasidonnaisia, ja riippuu kunnasta miten määrärahat on kohdennettu. Toisaalta kunnissa pyritään järjestämään palveluita sen mukaan, mitä tarpeita kussakin kunnassa perheillä on. (Heino 2008, 16–17.) Avohuollon tukitoimia ovat ensinnäkin riittävän toimeentulon ja asumisen turvaaminen. Muita tukitoimia voivat olla esimerkiksi taloudellinen tukeminen vaikkapa lapsen harrastuksissa, ja terapiapalveluihin ohjaaminen (perheneuvola, nuorisopsykiatrian poliklinikat). Kodin ulkopuolella tarjottavia avohuollon tukitoimia ovat avohuollon sijoitus, Tampereella Kuusikon perhetukikeskukseen, sekä perhekuntoutus perhetukikeskuksessa. Intensiivityö voi olla tukimuotona vaihtoehto sijoitukselle, tai tukena sijoituksesta kotiutumisen vaiheessa. Mahdollisuus tukiperheelle tai -henkilölle ovat myös avohuollon tukitoimenpiteitä. Samoin perhetyö, jota tehdään lähinnä alle kouluikäisten lasten perheeseen. Perheille, joissa lapset ovat teini-ikäisiä, tarjotaan avohuollon tukitoimena Tampereella ohjaustyötä. Tukiperheiden sijasta teini-ikäisille lastensuojelun asiakkaille järjestetään tukileirejä. (Tampereen kaupunki.)

Ohjaustyö (entinen avotyö) on osa Tampereen kaupungin lapsiperheiden sosiaaliasemien tarjoamia avohuollon tukitoimia, eli perheellä on lastensuojelutarve kartoitettu ja asiakkuus lastensuojeluun aloitettu. Ohjaustyöhön ohjaututaan sosiaalityöntekijän kautta. Ohjaustyöllä työmuotona pyritään tukemaan perheitä joilla on esimerkiksi päihdeongelmia, lasten ja nuorten koulunkäynnin vaikeuksia, mielenterveysongelmia tai kommunikaation pulmia, tai vaikkapa haasteita kodin rajojen ja sääntöjen sopimisessa ja noudattamisessa. Yhteistä on, että perheissä on huolta lasten kehityksen ja kasvun vaarantumisesta syystä tai toisesta (Ohjaustyö 2009.)

Kun perheen kanssa aloitetaan ohjaustyötä, pidetään aloitusneuvottelu, jossa yhdessä sovitaan työskentelyn tavoitteista ja pituudesta, sekä tehdään suunnitelma. Itse työskentely on parityötä ja voi pitää sisällään esimerkiksi toiminnallisuutta, retki- ja ryhmätöimintää, yksilöllisiä tapaamisia, perhetapaamisia, yhteistyöneuvotteluita tai moniammatillista verkostotyötä. Käytettävät menetelmät ja työskentelyn sisältö riippuvat kunkin perheen yksilöllisistä tarpeista. Pyrkimyksenä on yhdessä perheen kanssa kartoittaa heidän omia voimavarojaan ja toimivia vuorovaikutusmalleja. Työskentelyn keskiössä on lapsen hyvinvointi ja etu. (Ohjaustyö 2009.)

3.3 Lainsäädäntö

YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja suomalainen lainsäädäntö ovat perusta lapsen oikeudelle erityiseen suojeluun ja lapsen edun tavoittelulle. Kun lapsen etu ja erityinen suojelu vaarantuvat, on yhteiskunnalla oikeus ja velvollisuus väliintuloon. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 3.) Lastensuojelulaki (417/2007) määrittää lastensuojelutyön tavoitteeksi lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistämisen. Vastuu lapsesta on ensisijaisesti perheellä, mutta lapsella on oikeus erityiseen suojeluun, jos vanhemmat eivät jostain syystä pysty huolehtimaan kasvatustehtävästään (Lastensuojelun käsikirja).

Lastensuojelun perusperiaatteiden mukaan vanhempia tuetaan lapsen kasvatuksessa ja perheiden ongelmia pyritään ehkäisemään puuttumalla niihin riittävän aikaisin. Ensisijaista lastensuojelutyöskentelyssä on aina lapsen etu. Lain mukaan lapsen etu on, että työskentelyllä taataan tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Myös emotionaaliset seikat, kuten mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä, sekä toisaalta kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa, on lapsen edun mukaista toimintaa. Samoin lapsen etua on mahdollisuus toiveita ja taipumuksia vastaavaan koulutukseen, ja kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomiointi lastensuojelua toteutettaessa. Kasvuympäristö jossa on turvattu lapsen ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus on luonnollisesti lapsen edun mukainen. Edun mukaista on myös mahdollisuus itsenäistymiseen ja vastuullisuuteen kasvamiseen, sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Osallisuus on siis lain määrittämä oikeus. Suomen perustuslain mukaan lapsen tulee saada vaikuttaa kehitystasonsa mukaisesti itseään koskeviin asioihin ja lapsia tulee kohdella tasa-arvoisina yksilöinä (Perustuslaki 731/1999). Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) velvoittaa ottamaan alaikäisten mielipiteet kehitystason mukaisesti huomioon.

Lastensuojelulain läpi kulkee vahvasti osallisuuden tematiikka ja lasten oikeus osallisuuteen prosessin kaikissa vaiheissa (417/2007; Hotari ym. 2009, 118). Lastensuojelun keskeisten periaatteiden mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri ratkaisut mahdollistavat lapsen osallisuuden. Lisäksi lapsella on oikeus saada kehitystasonsa mukaisesti tietoa itseään koskevista lastensuojeluasioista, ja oikeus esittää mielipiteensä niistä, ja tämä mielipide on huomioitava lastensuojelutarvetta sel-

vitettäessä, päätöksiä tehdessä ja lastensuojelua toteutettaessa. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelulain (417/2007) lapsen osallisuutta koskevan luvun neljä mukaan lasta tulee kuulla ja tämän mielipide asiastaan pitää selvittää iästä riippumatta. Lasta tulee tavata myös henkilökohtaisesti ilman huoltajien läsnäoloa, ja 12 vuotta täyttäneillä on oikeus käyttää erikseen puhevaltaa omissa asioissaan huoltajan ohella. Lisäksi lastensuojelulaki määrittää esimerkiksi että sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta henkilökohtaisesti, ja että asiakassuunnitelma joka ohjaa työskentelyä pitää tehdä yhdessä lapsen ja perheen kanssa. (Lastensuojelulaki 407/2007.)

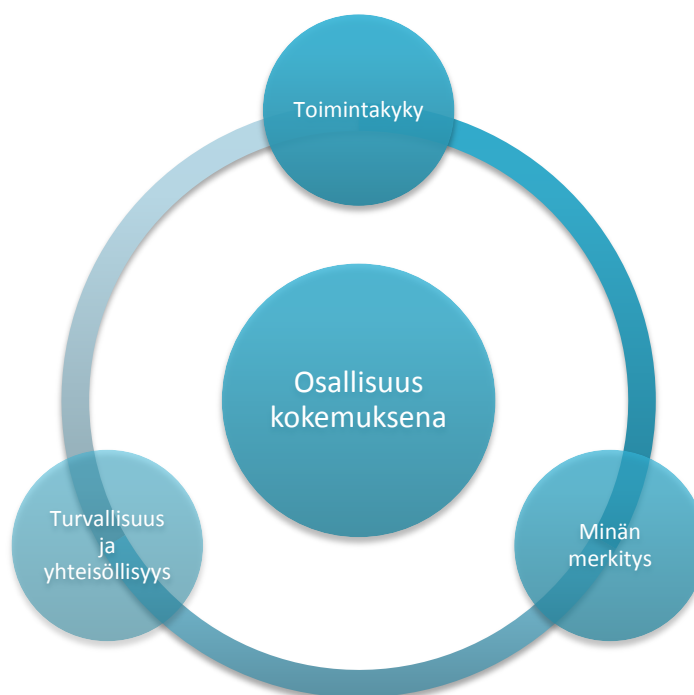
Suomi on ratifioinut YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 1991, jonka toteuttamisesta valtio on myös oikeudellisesti vastuussa. Se on lainsäädännön perusta ja koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria. (Bardy 2009, 62.) Aiemmin mainituista kolmesta Lapsen oikeuksien sopimuksen pääperiaatteesta viimeinen, participation, koskee lapsen osallisuutta. Periaatteet ovat yhtäläisiä arvoltaan, eikä suojelulla ole osallisuuden vaihtoehto tai toisin päin (Bardy 2009, 67). Lapsen oikeuksien sopimus määrittää osallisuudesta, että julkisen vallan käyttäjien tulee taata lapsille mahdollisuus osallistua ja ilmaista mielipiteensä kaikissa heitä koskevissa asioissa, ja nämä mielipiteet tulee huomioida lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (LOS, 12. artikla). Osallisuus ja suojelu kytkeytyvät sopimuksessa toisiinsa (Bardy 2009, 67). Lapsen oikeudet ja sitä kautta myös lapsen osallisuudesta huolehtiminen, on valtioiden, kuntien, ammattilaisten ja kaikkien aikuisten velvollisuus (Bardy 2009, 62).

4 OSALLISUUS

Osallisuus voidaan nähdä kapeasti luvussa kolme kuvattuna lain määrittämänä virallisena kuulemisena, tai laajemmin, oman asian lisäksi kokonaisvaltaisena osallisuutena yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Huomioimalla lapsen osallisuus, tälle voidaan tarjota kokemus arvostuksesta, merkityksellisyydestä ja oman elämän hallinnasta. Lapsen oikeudet ovat perusta lapsen osallisuudelle. (Nivala 2010,15.)

4.1 Teoreettisia näkökulmia

Osallisuus voidaan määritellä vuorovaikutuksessa syntyväksi subjektiiviseksi kokemukseksi johonkin kuulumisesta (Hotari ym. 2009, 118). Tämä johonkin kuulumisen tunne koostuu Nivalan mukaan *turvallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksista* (tulen kuuluksi yhteisöissäni, voin vaikuttaa siihen), *oman merkityksellisyyden kokemuksesta* (olen tärkeä ajatuksineni, tarpeineni ja toiveineni) sekä mahdollisuudesta vaikuttaa omiin asioihin eli *toimintakykyisyyden kokemuksista* (minun teoillani on merkitystä). Osallisuus on siis enemmän kuin konkreettista osallistumista, osallistuminen on yksi osa kokonaisvaltaista osallisuutta. (Nivala 2010, 21–22; kuvio 3.)

KUVIO 3. Kokonaisvaltainen osallisuus (Nivala 2010)

Osallisuuden kokemus on oleellista nuoren identiteetin kehittymisen kannalta - osallisuus itselle tärkeissä yhteisöissä ja asioissa rakentaa käsitystä siitä kuka olen, mihin kuulun ja miten elän. Tämän kokemuksen syntymiseen voi vaikuttaa vain tarjoamalla sille edellytykset: joskus osallisuuden kokemuksesta ei synny, vaikka aikuiset tekisivät kaikkensa sen eteen, ja joskus taas nuori kokee osallisuutta, vaikkei näkyvää osallistumista välttämättä tapahdu lainkaan (Hotari ym. 2009, 118–119). Aikuisen rooli on osallisuuden syntymisessä silti suuri: nuoren kunnioittaminen ja luottamuksellinen, turvallinen ilmapiiri ovat lähtökohtia aidolle osallisuudelle (Hotari ym. 2009, 129). Nuori aistii herkästi onko vuorovaikutuksessa hänen osallistumisellensa riittävä turva, tila ja edellytykset (Hurtig 2006, 172).

Osallisuutta ja sen asteita on monesti kuvattu tikapuilla joiden alimmalla tasolla lapsella ei ole lainkaan osallisuutta ja ylemmille tasoille liikuttaessa osallisuus lisääntyy. Tällainen malli kuitenkin olettaa, että osallisuuden määrä on suoraan verrannollinen vallan ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntymiseen eikä niinkään subjektiivinen kokemus, ja aikuisten rooli nähdään lähinnä mahdollistavana tai rajoittavana. (Hotari ym. 2009, 119.)

Harry Shier on kehittänyt osallisuuden asteita kuvaavan mallin, joka kuvailee paitsi osallisuuden asteet myös työntekijän osallistamisen potentiaalia. Tämä antaa konkreettisia välineitä arvioida sekä asiakkaiden osallistumisen mahdollisuuksia että omia kehittymisen paikkoja työntekijänä suhteessa osallisuuteen. (Shier 2001, 110–111.) Shierin osallisuuden asteista kolmen ensimmäisen tulisi toteutua, jotta minimiedellytys lasten-oikeuksista toteutuisi (Hotari ym. 2009, 120).

Shierin mukaan osallisuuden asteita ovat:

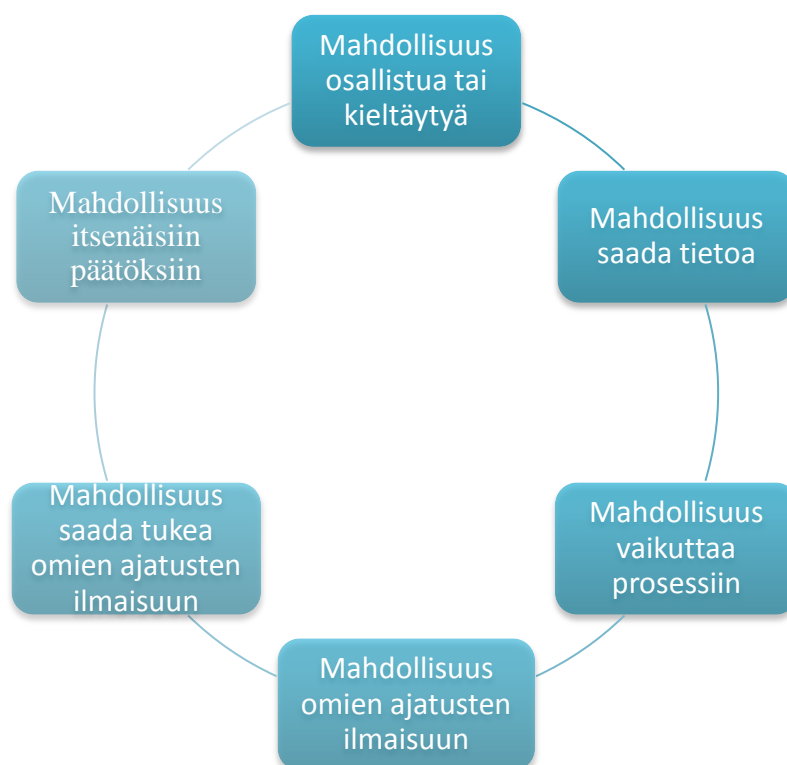
1. Lasta kuunnellaan
2. Lasta tuetaan mielipiteen ilmaisussa
3. Lapsen näkemykset otetaan huomioon
4. Lapsi otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin
5. Lapsen kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta päätöksenteossa

Jokainen osallisuuden aste jakaantuu kolmeen tasoon jolla työntekijä tai organisaatio voi olla: *valmiudet*, *mahdollisuudet* ja *velvoitteet*. Ensimmäisellä tasolla yksittäisellä työntekijällä on tarvittavat valmiudet, hän on esimerkiksi valmis kuuntelemaan lasta. Toisella tasolla työntekijällä on mahdollisuus (tarvittavat välineet, aika, järjestelyt)

työskennellä osallisuuden asteen mukaan ja esimerkiksi asteella yksi organisaatio ja osaaminen mahdollistavat lapsen kuulemisen. Kolmannella tasolla on olemassa velvoitteita kuten lainsäädäntö tai organisaation säännöt, joiden perusteella työntekijän täytyy toimia tämän osallisuuden asteen mukaan. (Shier 2001, 110–111) Esimerkiksi Lastensuojelulain mukaan työntekijän tulee kuulla lapsen mielipidettä asioissaan (Lastensuojelulaki 407/2007). Sekä Shierin että Hartin tapaa määritellä osallisuutta on kuitenkin kritisoitu. Portaittainen tapa kuvata osallisuus sellaisena jota joko on tai ei ole nähdään melko jäykkänä. (Hotari ym. 2009, 121.)

Nigel Thomas kehittää osallisuuden määrittelyä eteenpäin jakaen osallisuuden kuuteen eri ulottuvuuteen, osallisuuden mahdollisuuteen, jotka eivät ole porrasmallien tapaan asteittaisia, vaan eri tilanteissa eri ulottuvuudet voivat painottua ja lapsen osallisuuden kokemus vaihdella niiden mukana (kuvio 4). Thomasin mukaan lapsi on yksilö, ja siinä missä toinen tarvitsee paljon tukea osallistuakseen, toiselle riittää se että siihen on yksikin mahdollisuus. Ei ole mahdollista luoda yhtä sabluunaa jonka perusteella lapsi joko on tai ei ole osallinen. (Thomas 2002, 174–176.)

Ensimmäinen Thomasin osallisuuden ulottuvuuksista on mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä. Osallisuutta on siis se, että lapsi voi valita osallistuuko hän vai ei. Myös kieltäytyminen voi olla osallisuutta, tällöin lapsen oikeuksista täytyy huolehtia muuten. Toinen ulottuvuus on mahdollisuus saada tietoa. Osallisuutta edistää se, että lapsi tietää mistä hänen kohdallaan työskentelyssä on kyse ja mitä oikeuksia ja mahdollisuuksia hänellä on. Tiedon antaminen niin, että lapsi sen ymmärtää on viranomaisen vastuulla. Kolmas osallisuuden ulottuvuus on mahdollisuus vaikuttaa prosessiin. Osallisuutta edistää se, että lapsella on mahdollisuus olla mukana keskustelemassa siitä, mitä aiheita hän kokee tärkeäksi käsitellä, kenen kanssa ja millä tavalla. Neljäntenä osallisuuden ulottuvuutena Thomas mainitsee mahdollisuuden omien ajatusten ilmaisemiseen. Viides ulottuvuus on mahdollisuus saada tukea näiden ajatusten ilmaisuun. Tämä tukeminen voi olla rohkaisemista, tai esimerkiksi sitä, että lapselle selitetään prosessi niin hyvin että tämä pystyy siitä mielipiteen muodostamaan ja ilmaisemaan. Kuudes ja viimeinen osallisuuden ulottuvuus on Thomasin mukaan mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Tämän ulottuvuuden kohdalla on paljon kiinni lapsen ja nuoren iästä ja kehitystasosta, mutta pienikin lapsi voi tehdä pieniä päätöksiä oman ikätasonsa mukaisesti. (Lastensuojelun käsikirja; Thomas 2002, 174–176.)

KUVIO 4. Osallisuuden ulottuvuudet (Thomas, 2002)

Thomasin määritelmä osallisuudesta liittyy Nivalan kokonaisvaltaisen osallisuuden määritelmästä toimintakykyyn. Se kuvaa enemmän osallistumista kuin varsinaista kokonaisvaltaista subjektiivista kokemusta osallisuudesta. Tässä opinnäytetyössä käytetään teorian lähtökohtana edellä esitettyä Nivalan määritelmää kokonaisvaltaisesta osallisuudesta (ks. Kuvio 2). Lisäksi varsinaisen konkreettisen osallistumisen ulottuvuuksia jäsennetään Thomasin teorian avulla (Kuvio 3), ja Nivalan turvallisuuden ja minän merkityksellisyyden ajatellaan liittyvän Thomasin mainitsemiin tilannekohtaisiin tekijöihin osallisuuden synnyssä. Opinnäytetyön taustateorianä on siis synteesi Nivalan ja Thomasin teorioista.

4.2 Osallisuus lastensuojelussa

Kuten edellä käy ilmi, laki velvoittaa osallistamaan lasta lastensuojeluprosessiin kehitystasonsa mukaisesti (ks. luku 3.1). Vain lapsi voi kertoa kuinka todellisuus hänelle itselleen näyttäytyy, ja toisaalta jos lapselle ei anneta aktiivista roolia lastensuojelussa, koko prosessi voi tuntua tästä epäselvältä (Hurtig 2006, 178). Osallistamisen tulisi katkaista koko lastensuojelun prosessi aina ennaltaehkäisevästä suojelusta lapsi- ja perheko-

taiseen työskentelyn kautta työskentelyn arviointiin asti (Hotari ym. 2009, 150). Erityisesti lastensuojelussa osallisuus on kahdensuuntaista. Yhtäältä työntekijät mahdollistavat lapselle osallisuuden omassa asiassaan, toisaalta lapsi osallistaa työntekijöitä omaan elämäänsä.

Lastensuojelussa työntekijän orientaatio osallistamiseen onkin avainasemassa. Thomas jakaa aikuisten suhtautumisen osallisuuteen kliiniseen, byrokraattiseen, arvosidonnaiseen ja kyyniseen. Näistä kliinisesti suhtautuvat näkevät lapsen herkkänä ja suojeltavana, jolloin lapsi suojelun nimissä jää helposti ulkopuolelle, mutta toisaalta saattaa tulla myös kohdattua erityisenä yksilönä. Byrokraattisesti suhtautuvat perustelevat sekä osallistamista että sen puutetta organisaation tarjoamilla arvoilla ja edellytyksillä ja kyyniset näkevät että lapsilla on jo liikaakin valtaa ja he käyttävät sitä lähinnä omiin itsekkäisiin hyötynäkökohtiinsa. Arvosidonnaisesti osallisuuteen suhtautuvat työntekijät taas näkevät, että osallisuus itsessään on arvokasta ja hyödyllistä. (Thomas 2002, 171.)

Lastensuojelussa osallistamisen, lapsen kanssa vallan ja vastuun jakamisen kysymys, sisältää tiettyjä haasteita lastensuojelun erityisen luonteen takia. Yhtäältä laki määrittää suojelemaan lasta tämän kasvua ja kehitystä uhkaavilta asioilta ja toisaalta laki määrittää kunnioittamaan lapsen itsemääräämisoikeutta. Työntekijät voivat kokea, että lasta on parempi suojella osallistumisen haitoilta, tai taas uudelta pettymykseltä kun omalla osallistumisella ei olekaan merkitystä tehtyihin ratkaisuihin. Kumpaa siis tehdään, kunnioitetaanko lapsen itsemääräämisoikeutta vai suojellaanko lasta jättämällä tämä ulkopuolelle päätöksenteosta ja prosessista. Lapsen etu menee tietysti kaiken edelle, eivätkä edellä mainitut lain kohdat ole toisiaan poissulkevia. Yleensä lasta voidaan osallistaa ainakin jollain tavoin riippumatta perheen tilanteesta tai ongelmien määrästä ja laadusta. Mahdollisuus saada kertoa vaikeista asioista ja omista ajatuksista voi olla lapselle tärkeä kokemus sinällään, vaikkei se muuttaisikaan sen hetkisiä olosuhteista, ja vaikka asiat ja päätökset eivät menisikään lapsen mielen mukaan. Oman elämän sanoittaminen ja jakaminen turvallisen ja välittävän aikuisen kanssa voi vastata lapsen tarpeeseen ymmärtää asioita joita hänelle tapahtuu ja toisaalta olla voimavara joka kantaa elämässä eteenpäin. (Hurtig 2006, 183, 193; Muukkonen 2009, 165.)

Lastensuojelussa huomattavaa on, että mukana on koko perhe. Aikuisen on helppo samaistua vanhempaan toisena aikuisena, mutta osallisuuden kannalta on oleellista nähdä lapsi yksilönä, subjektina tämän omista lähtökohdista käsin. Erityisen haastavaksi tämä

voi osoittautua silloin, kun lapsen näkökulma on eri kuin aikuisten ympärillä ja kertomukset ristiriidassa esimerkiksi vanhempien puheiden tai työntekijän kokemuksen kanssa. Työntekijöiden tulisi kuitenkin pyrkiä näkemään lapsuus ja lapsi erityisenä, ja kohdata ja kohdella lasta kunnioittavasti ja arvonsa mukaisesti: yksilönä, toimijana ja täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. (Hurtig 2006, 169; Hotari ym. 2009, 123-124.)

Lasten osallistamisella omiin asioihinsa lastensuojelussa on siis vankat perusteet, ja siitä on ollut sosiaalialalla paljon keskustelua. Käytäntöjen muutos osallistavampaan suuntaan on kuitenkin vasta alussa, ja lapsen oikeus osallisuuteen on joidenkin mielipiteiden mukaan lapsen oikeuksista Suomessa heikoiten tunnettu (Hotari ym. 2009, 150). Myös tuoreen lastensuojelun selvitystyöryhmän raportin mukaan lastensuojelulain henki ei ole toteutunut riittävässä määrin, vaan lastensuojelu koetaan byrokraattiseksi ja asiakkaan osallisuutta heikentäväksi, lyhyttempoiseksi ja sekavaksi (Kananoja ym. 2013, 11). Lapsen oma näkemys asioista on kuitenkin tärkeä paitsi työntekijälle myös lapselle itselleen - lapsen kokemus tässä ja nyt on tärkeä (Hurtig 2006, 183).

4.3 Muita tutkimuksia aiheesta

Nuorten osallisuudesta lastensuojelussa on tehty myös muita tutkimuksia. Taulukko 2 kuvaa tiivistetysti tässä opinnäytetyössä esille otettujen tutkimusten tulokset. Tutkimusten tuloksia peilataan tulos osiossa tässä tutkimuksessa saatuihin tuloksiin.

Nuorten osallisuutta avohuollossa ovat tutkineet Flyktman ja Jäppinen sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon päättötyössään "Painajaisesta pelastus". Tutkimuksessa haastateltiin seitsemää 16–19-vuotiasta avohuollon asiakasnuorta heidän kokemuksistaan ja osallisuudestaan lastensuojelussa. Myös tässä tutkimuksessa käytettiin tukena nuoren elämänjanaa. Tutkimuksen mukaan osallisuus avohuollon nuorten asiakkaiden kohdalla on puutteellista. Nuoret kokevat lastensuojelun negatiivisena silloin kun eivät ole tulleet kuulluiksi. Itse haettu apu lastensuojelusta koettiin hyödyllisimmäksi. Nuori on kohdattava aidosti ja empaattisesti, ja häntä tulisi tavata lain edellyttämällä tavalla myös kahden kesken. Kehitettävää olisi tiedon saannissa, nuoren kuulemisessa ja kohtaamisessa sekä työntekijöiden pysyvyydessä. (Flyktman & Jäppinen 2009.)

Oona Ylösen lisensiaatintutkimus "Kaksinkertaisesti näkymättömät" käsittelee nuorten kokemuksia lastensuojelun avohuollosta. Ylönen on syvähaastatellut kahdeksaa 12–16-vuotiasta nuorta. Tutkimuskysymykset koskevat sitä, millaisia lastensuojelujuonia nuorilla on syntynyt, ja millaisia merkityksiä nuoret antavat omalle toimijuudelleen ja yksittäisille kokemuksille lastensuojelussa. Ylönen tarkastelee sekä lastensuojeluprosessia kokonaisuutena, että yksittäisiä kokemuksia siinä. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten asema omassa lastensuojeluprosessissaan oli melko hyvä, ja viiden nuoren toimijuusprosessissa oli rakentunut vahvaksi tai melko vahvaksi. Nuoret toivovat tutkimuksen mukaan lastensuojelulta toimivia menetelmiä, riittävää osallisuutta ja kannattelevaa suhdetta työntekijään. Kehitettävää tutkimuksen perusteella on sosiaalityöntekijöiden suuressa vaihtuvuudessa, menetelmien monipuolisuudessa ja eri ammattiryhmien työnjaon selkiyttämisessä. (Ylönen 2009.)

Mikko Orasen "Mitä mieltä? Mitä mieltä! - lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä" on sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämishankkeen osaraportti. Kehittämishankkeeseen sisältyi tutkimus, jolla oli kaksi tavoitetta: tarkastella kuinka lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta kehittämistyössä voitaisiin vahvistaa ja selvittää mitä he ovat mieltä lastensuojelun käytännöistä. Osaraportti kuvaa tutkimuksen lopputuloksia. Fokusryhmäkeskustelujen avulla käytiin läpi lasten ja nuorten kokemuksia ja ajatuksia avohuollon työskentelytavoista. Tutkimuksen mukaan lapsilla ja nuorilla on paljon ajatuksia ja mielipiteitä lastensuojelusta, ja he myös haluavat kertoa niitä kun löytyy kiinnostunut kuuntelija, riittävästi aikaa ja sopiva ympäristö. Erityisesti lasten kohdalla on kiinnitettävä huomiota, että asian käsittelyn tukena käytetään sopivia menetelmiä, ja ettei osallistuminen keskusteluun riipu kielellisistä valmiuksista. Nuorten ja lasten kuvaamat hyvän lastensuojelun ainekset olivat yksinkertaisia: luottamuksellinen suhde työntekijään ja mahdollisuus tutustumiseen. Erityisen tärkeää nuorten mielestä on heidän oman näkökulmansa kuuleminen. (Oranen 2008.)

Kaisa-Elina Hotari on Sosiaalityön pro gradu -tutkielmassaan "Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana" tutkinut lastensuojelun asiakkaina olleiden 16–18-vuotiaiden nuorten näkemyksiä. Aineistona on samat ryhmähaastattelut kuin Orasen raportissa. Hotarin pyrkimyksenä oli selvittää mitä ja miten nuoret puhuvat kuulluksi tulemisesta lastensuojelussa. Tutkimuksessa on selvitetty sekä arkipäiväistä huomiointia ja kuulemistakin, että lain mukaista virallista kuulemistakin. Viitekehyksenä on ns. uusi lapsitutkimus, jonka mukaan lapsi on tasa-arvoinen osapuoli ja aktiivinen toimija asias-

saan. Tutkimuksen nuorten mielestä kokonaisvaltainen kuuleminen on tärkeää kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Kuulluksi tulemisen kokemukseen liittyy kunnioitus, luottamus, yhteistyö, avoimuus ja aika. Ilman niitä ei voida puhua kuulemisesta. Tärkeää nuorille on tulla huomatuksi yksilönä ja oman elämänsä subjektina. (Hotari 2007.)

"Missä mä olisin muuten? - Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista" on Jaana Kivistön ammatillinen lisensiaattitutkielma. Kivistö on haastatellut kymmentä 18–22-vuotiasta nuorta siitä miten he kokevat ja konstruoivat lastensuojelun ja muut palvelut joita heillä on ollut. Tutkimuksen nuorille yhteistä on, että kaikki heistä ovat olleet sijaishuollon asiakkaina, osa on vielä jälkihuollon asiakkaana ja osalla asiakkuus on juuri päättynyt. Kivistön tutkimuksen nuoret tietävät miksi lastensuojelu on puuttunut heidän elämäänsä, ja jälkikäteen tarkasteltuna pitävät sitä erittäin tärkeänä vaiheena joka on muuttanut heidän elämänsä suunnan. Lastensuojelun ja muiden viranomaispalveluiden lisäksi nuorten yksilölliset ominaisuudet, suuntautuminen tulevaisuuteen ja kiinnittyminen yhteiskuntaan ovat mahdollistaneet sen, että nuorilla on mahdollisuus hyvään elämään heikoista lähtökohdista huolimatta. Huomionarvoista on, että nuoret ovat löytäneet palveluista ainakin yhden työntekijän joka on ollut heille ns. merkityksellinen aikuinen. (Kivistö 2006.)

TAULUKKO 2. Yhteenvedo muista tutkimuksista

<p>Painajaisesta pelastus, Flyktman & Jäppinen 2009, YAMK, päättötyö.</p> <p>1. Kuinka nuoret kokevat lastensuojelun ja millainen on heidän lastensuojelupolkuunsa? 2. Kuinka nuoren osallisuus ja kuulluksi tuleminen toteutuvat nuoren kokemana? 3. Kuinka lastensuojelun avohuoltoa pitäisi kehittää nuoren näkökulmasta?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nuorten osallisuus puutteellista • kun ei tulla kuulluksi, lastensuojelu koetaan negatiiviseksi • itse haettu apu koetaan hyödyllisimmäksi • aito ja empaattinen kohtaaminen tärkeää • nuorta tavattava myös kahden • kehitettävää tiedon saannissa, nuoren kuulemisessa ja kohtaamisessa, sekä työntekijöiden pysyvyydessä
<p>Kaksinkertaisesti näkymättömät? Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa, Ylönen 2009, ammatillinen lisensiaattitutkielma.</p> <p>1. Minkälaisia lastensuojelujuonia nuorilla on ja millaisia merkityksiä nuoret antavat omalle toimijuudelleen osana tapahtumia? 2. Minkälaisia merkityksiä nuoret antavat yksittäisille kokemuksilleen lastensuojelussa?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nuorten asema avohuollossa melko hyvä • nuoret toivovat osallisuutta, toimivia menetelmiä ja kannattelevaa suhdetta työntekijän kanssa • kehitettävää menetelmien monipuolisuudessa, sosiaalityöntekijöiden pysyvyydessä ja eri ammattiryhmien välisessä työnjaossa
<p>Mitä mieltä? Mitä mieltä! - lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä, Oranen 2008, lastensuojelun kehittämisohjelman väliraportti.</p> <p>1. Miten lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta kehittämisessä voitaisiin vahvistaa? 2. Mitä he ovat mieltä lastensuojelun käytännöistä?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nuorilla paljon ajatuksia lastensuojelusta • kertovat ajatuksiansa, kun on riittävästi aikaa, kiinnostunut kuuliija ja sopiva ympäristö • luottamuksellinen suhde ja mahdollisuus tutustumiseen hyvän lastensuojelun aineksia • nuorille tärkeää kuulluksi tuleminen
<p>Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana, Hotari 2007, Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.</p> <p>1. Mitä ja miten lapset puhuvat kuulluksi tulemisesta lastensuojelussa?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kuuleminen tärkeää koko prosessissa • kuulluksi tuleminen koostuu kunnioituksesta, luottamuksesta, yhteistyöstä, avoimuudesta ja ajasta • tärkeää on tulla huomatuksi yksilönä ja oman elämänsä subjektina
<p>Missä mä olisin muuten? - Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista, Kivistö 2006, Ammatillinen lisensiaattitutkielma.</p> <p>1. Miten nuoret konstruoivat lastensuojelun ja muut palvelut? 2. Miten lastensuojelun keskeiset periaatteet lapsen kuulemisesta ja lapsen edusta ovat nuorten mielestä toteutuneet? 3. Miten nuoret kokevat elämäntilanteensa tällä hetkellä suhteessa menneisyyteen sekä toisaalta tulevaisuuteen?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nuoret tietävät syyt lastensuojelulle • pitävät lastensuojelua tärkeänä, elämän muuttaneena interventiona • lastensuojelun lisäksi nuoren yksilölliset ominaisuudet vaikuttavat selviytymiseen • palveluissa ainakin yksi merkityksellinen aikuinen

5 OSALLISUUDEN KOKEMUKSET JA NIIDEN RAKENTUMINEN

Tässä luvussa esitellään haastattelujen antia: osallisuuden kokemuksia, eläytymismenetelmän tuloksia ja haastatteluissa esiin tulleita kehitysehdotuksia ja palautetta. Osallisuuden kokemukset käydään läpi aineistosta nousseiden teemojen mukaan. Nuorten ja työntekijöiden näkökulmia kuljetetaan rinnakkain. Haastattelujen sitaateissa H tarkoittaa haastattelijaa, N nuorta ja T työntekijää. Yksityiskohtia on muutettu, jotta yksittäistä nuorta ei ole mahdollista tunnistaa.

5.1 Tieto lastensuojelusta

Haastattelujen nuoret olivat hyvin perillä lastensuojelun asiakkuuteen johtaneista seikoista, siitä kuka lastensuojeluun oli ottanut yhteyttä ja miksi, sekä mihin tarpeeseen mitään tukitoimia oli järjestetty. Nuoret kuvasivat syinä konkreettisia asioita, esimerkiksi karkailua ja mielenterveyden tai käytöksen haasteita. Myös Kivistön tutkimuksessa nuoret tiesivät syyn asiakkuudelle, ja osasivat mieltää lastensuojeluasiakkuuden alkupisteen omalla kohdallaan silloinkin kun perhe oli ollut asiakkaana jo pitkään (Kivistö 2006, 64).

Nuorilta kysyttiin haastattelussa mitä heidän mielestään on lastensuojelu. Vastauksissaan he kuvasivat lastensuojelun olevan *lapsen suojelemista* ja koko *perheen auttamista*, jotta lapsen olisi *hyvä ja turvallinen olla perheessä*. Kaksi nuorta toi erikseen esille sen, että lastensuojelu on *paljon muutakin kuin huostaanottoja* - niitä toki pois sulke-matta. Vastaukset kuvastavat nuorten asiantuntijuutta lastensuojelussa, oman kokemuksen kautta kertynyttä tietoa esimerkiksi siitä mikä lastensuojelun perimmäinen tarkoitus on ja sen peilaamista yhteiskunnassa vallitsevaan uhkaavaan mielikuvaan lastensuojelusta (Heino 2008, 15). Myös Flyktman ja Jäppinen toteavat päättötyössään, että huostaan otetut lapset ovat hyvin perillä lastensuojelusta, mutta nuorella olisi oikeus tietää heti ensimmäisestä kosketuksesta lastensuojeluun mistä siinä on kyse ja mitä siitä voi seurata (Flyktman & Jäppinen 2009, 55).

Nuorten ensimmäiset käsitykset ja kokemukset lastensuojelusta olivatkin yhden nuoren kokemusta lukuun ottamatta paljon edellisiä kuvauksia negatiivisempia: lastensuojelu

koettiin *pelottavana* ja *outona*, asiana joka *ei kuulu omaan elämään*. Kahden nuoren kohdalla ensimmäinen kosketus lastensuojeluun oli ollut kun että kotiin saapui useita tuntemattomia ihmisiä. Lastensuojelu koettiin *tarpeettomaksi ja itselle vieraaksi*:

H: No mitä ne ihan ekat kerrat ku sä oot käyny täällä, ni millasia ne on ollu, mitä sä ajattelit lastensuojelusta?

N: Et tää on joku ongelmanuorien angstipaikka ja et tääl ei tehä mitään hyödyllistä.

Lastensuojeluprosessin alusta keskusteltaessa ilmeni, että muistikuvat tai tietämys *lastensuojelutarpeen selvityksestä tai asiakassuunnitelman tekemisestä* olivat vähäisiä. Kaikissa haastatteluissa ne eivät tulleet puheeksi käsitteenä, mutta polun alkua läpi käytäessä ensimmäiset muistikuvat lastensuojelusta omalla kohdalla sijoittuivat kolmella neljästä ohjaustyöhön, jota ennen siis on vähintäänkin lastensuojelutarpeen arviointi tehty. Toisaalta nuoret kyllä *tiesivät käytännössä minkä asioiden kanssa työskennellään*. Eräs työntekijä kuvasi että suunnitelman teko tapahtuu monesti tapaamisissa yleisesti tavoitteista jutellen, ja tapaaminen kirjataan suunnitelmaksi ilman että itse asiakassuunnitelma -sanaa on asiakkaan kanssa käytetty välttämättä lainkaan.

Nuoret tiesivät suhteellisen hyvin kuka heidän sosiaalityöntekijänsä oli, joskin osa oli vähän epävarmoja siitä onko se edelleenkin sama ja osan oli vaikea muistaa kenestä puhutaan kun puhutaan sosiaalityöntekijästä. Se, että nuori tietää kuka on tämän oma sosiaalityöntekijä ja kuinka tähän voi ottaa yhteyttä, on myös lastensuojelun laatusuosituksessa esitetty olevan osallisuuden reunaehto (Lavikainen & Ruuskanen 2013, 9). *Kolme neljästä nuoresta ei muistanut koskaan tavanneensa sosiaalityöntekijää kahden kesken*, vaan ainoastaan neuvotteluissa. Eräs nuorista myös totesi, että muut prosessissa mukana olleet työntekijät kyllä tietävät mitä hänen elämäänsä oikeasti kuuluu, mutta sosiaalityöntekijästä ei ole varma. Sosiaalityöntekijälle puhuminen koettiin hieman vaikeammaksi kuin esimerkiksi ohjaustyöntekijälle, nuoret kertoivat siitä huolimatta "puhuvansa ihan täydet jutut". Nuorille on erityisen tärkeää että omia vaikeita asioita käydään läpi luottamuksellisessa suhteessa, ja tämän luottamuksen syntyminen taas vaatii aikaa (Oranen 2008, 39). Aikaa sosiaalityöntekijän kanssa ei mitä ilmeisimmin juuri ollut ollut. Toisaalta nuori, joka muisti tavanneensa sosiaalityöntekijää kaksin, kuvasi kokemusta positiivisesti ja koki sosiaalityöntekijälle puhumisen helpoksi:

H: siinä alussa.. joo. millasta se oli? Muistatsä?

N: emmä tiiä.. me leikittiin jollain lapuilla H: nii vähän niinku nytkin, eiks nii (naurua).. muistatsä siitä muuten mitään että.. oliko siitä hyötyä?

N: no emmä niinku tiiä.. et sai kertoo asioitaan niinku jollekin randomille ku se on helpompaa kertoo asioita jolleki randomille ku äitille tai isälle.

Myös Flyktman ja Jäppinen tuovat päättötyössään esille sen, että nuoren tapaaminen yksin on tärkeää: se kertoo nuorelle tämän olevan mielipiteineen erityinen ja tärkeä. He toteavat, että nuorella itsellään on näkemyksiä asiaan ja sen ratkaisujen suhteen, ja nuoren kohtaamisen tulisikin olla todellista yhteistyötä. (Flyktman & Jäppinen 2009, 59.)

Prosessin alkuun liittyvät osallisuuden ja osattomuuden seikat liittyvät ennen kaikkea Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksista mahdollisuuteen saada tietoa, ja tätä kautta puutteena muissa osallistumisen mahdollisuuksissa (ks. kappale 4.1). Hyvä esimerkki on nuori joka kertoi, että alussa oli kaksi työntekijää joista toinen sitten hävisi jonnekin. Kyse on todennäköisesti siitä, että usein lastensuojelutarpeen selvitystä tekee lapsen oman sosiaalityöntekijän työparina toinen työntekijä, joka ei sitten muuten prosessissa jatka (Räty 2012, 229). Nuori ei tiennyt tätä, joten toisen työntekijän pois jääminen tuntui epämääräiseltä "katoamiselta". Tiedon puuteiden kautta myös mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin, prosessiin vaikuttamiseen, omien ajatusten muodostamiseen ja ilmaisuun vaikeutuu, koska tiedon perusteella tämä muu tapahtuu. Vähäinen tieto prosessin alussa ilmenee myös turvattomuuden tunteena, koska lastensuojelu itsessään koetaan outona ja pelottavana.

5.2 Nuori aktiivisena toimijana ja arvokkaana subjektina

Nuorten osallisuudenkokemuksissa oli yhteistä se, että nuorella oli aktiivinen rooli prosessissa yhdessä työntekijän kanssa. Erityisesti ohjaustyössä, työntekijän ja nuoren kahdenkeskisissä tapaamisissa, nuorilla oli paljon kokemuksia siitä, että heillä *on mahdollisuus vaikuttaa käytännön asioihin*: siihen mitä tehdään, missä tavataan ja mistä asioista puhutaan. Kaikilla nuorilla oli myös ohjaustyöstä ja ylipäänsä lastensuojeluprosessista sellainen kokemus, että sitä oli tehty heitä varten, *nuori oli ollut pääroolissa*.

Työntekijät olivat ottaneet nuoren mukaan prosessiin lähes työparin kaltaisesti monissa kohdin. Eräs työntekijä kuvasi sitä, miten nuoren kanssa tiukoissakin, isoja päätöksiä vaativissa paikoissa, keskusteltiin etenemisvaihtoehdoista, otettiin huomioon tämän oma näkökanta ja punnittiin tarkkaan mikä olisi järkevintä nuoren edun kannalta. Työntekijä myös totesi, että näin ei ehkä olisi voitu pienemmän lapsen kanssa toimia.

Eräs nuori koki hyväksi säännöt jotka oli tehnyt yhdessä vanhempansa kanssa siten että työntekijä oli mukana sivustaseuraajana. Toinen nuori kertoi leiristä, jolle halusi - oli kertonut siitä ohjaustyöntekijöille jotka olivat järjestäneet nuorelle paikan leirille - ja leiri oli ollut hänelle erityisen merkittävä. Yksi nuorista oli itse hakeutunut lastensuojelun avun piiriin, kaksi oli kertonut hädästään huoltajalle, joka oli hakenut apua. Nähdäkseni tämä kertoo myös osaltaan nuoren aktiivisuudesta prosessissa ja osallisuudesta omaan elämäänsä. Jäppisen ja Flyktmanin (2009, 42) tutkimuksen mukaan nuoret kokivat hyödyllisimmäksi avun, jota olivat itse hakeneet.

Erästä haastattelussa tuli ilmi, että lähes työskentelyn alusta asti nuori soitti useimmiten itse työntekijälle tarvitessaan apua, ei pelännyt työntekijää vaan tukeutui tähän. Toisessa ohjaustyösuhteessa taas oli otettu koko työskentelyn välineeksi ja taustajajatuksiksi nuoren oma sisäinen ajatus ja voimavara siitä miten tämä selviäisi "yksi askel kerrallaan", ja tätä oli hyödynnetty monessa tilanteessa aina siihen asti kun tavoite tämän nuoren kohdalla oli saavutettu - askel kerrallaan.

T: Nuorella oli semmonen oma ajatus mikä häntä on auttanut. se on se asia.. ja siihen me aina tämän tästä palattiin. minusta se kuulosti niin hienolta.. ja.. aina kun me tavattiin ni me pohdittiin sitä että.. mikä se niinkun.. askel ylöspäin nyt on ollu ja näin.. Ja sitten kun päästiin sinne tavoitteeseen.. ni sehän oli aivan huikeeta.

Se, että nuori voi olla kohtaamisessa *aktiivinen toimija ja subjekti* on läheisessä yhteydessä siihen miten työntekijä *suhautuu nuoreen* ja millainen on *työntekijän ja nuoren välinen suhde*. Suhteesta puhuttaessa käsitellään tässä tapauksessa nuoren ja ohjaustyöntekijän välistä suhdetta, mutta samat piirteet ovat siirrettävissä mihin tahansa muuhunkin auttaja-autettava suhteeseen lastensuojelun prosessissa.

Ensinnäkin eräs nuori kuvaili suhdetta työntekijään kaverilliseksi: *"Tavallaan ystävinä oltu."* Se, että nuori mieltää työntekijän ystäväkseen, kertoo nähdäkseni suhteen läheisyydestä ja luottamuksellisuudesta. Kaksi neljästä nuoresta ilmaisi tuntevansa myös syvää kiitollisuutta työntekijää kohtaan siitä, että tämä on ollut olemassa ja auttanut. Yksi nuori totesi, että on ihanaa kun on ollut joku aikuinen joka kuuntelee:

N: tärkein oli se, että ku.. oli mun helppo puhua kavereilleki. mutta ne oli just aikuisii jolle pysty puhuun tiekkö. koska ennen niitä suoraan sanottuna ei ollu.. Ketään kelle vois puhua kaikki asiat. Ja se oli just tärkeintä. Et oli joku aikuinen olemassa jolle vois puhua.

Myös Kivistön (2006, 82) tutkimuksen nuorista jokainen oli löytänyt ainakin yhden merkityksellisen aikuisen lastensuojeluprosessissaan, mikä oli auttanut heitä osaltaan selviytymään. Työntekijät taas kuvailivat nuoria positiivisin sanoin, näkivät heissä paljon kykyjä ja kertoivat olevansa ylpeitä heistä. Työntekijät käyttivät myös jonkin verran tunnepitoisia ilmauksia puhuessaan nuoresta ja nuorelle.

T: Aivan ihana tyttö, suurenmoinen, joten surullista nähdä sellaisena

T: Aina niin ihanalta tuntuu kun voi olla avuksi

T: Oli aivan erityinen suhde, tykkäsi nuoresta kovasti

T: Must oli kauheen ihana tehdä tää nuoren kanssa yhdessä, oli aivan ihana kuulla sun [nuori] ajatuksia, ja toisaalta tää vahvisti mun käsitystä sinusta semmosena hyvin mieltiväisenä ja pohdiskelevaisena nuorena.

Nuoret ja työntekijät toivat esille myös sitä, että he eivät puhu pelkästään ongelmista vaan ihan kaikista nuoren elämään liittyvistä asioista mistä tämä haluaa puhua. Nuorilla ja työntekijöille oli myös kehittynyt niin sanottuja "omia juttuja", yhteisiä muistoja, vitsejä tai esimerkiksi aina sama paikka missä käydään syömässä tai aina sama asia mitä tehdään. Eräs nuori ja työntekijä kuvasivat myös suhteen alkua kuin minkä tahansa ihmissuhteen alkua: molemminpuolisena tutustumisena ja jään murtamisena.

Tällainen suhde kuvaa mielestäni sitä, että työntekijä on pystynyt kohtaamaan nuoren tasavertaisena. Työntekijät näkivät nuoren arvokkaana ja kykenevänä subjektina, ja heillä oli vahva näkemys siitä että nuoren omat voimavarat ja ponnistelut olivat ennen kaikkea syy siihen että työskentelyssä oli onnistuttu:

T: Kyllä tässä nuoren oma osuus tietysti niinkun.. -- Ei me aikuiset ihmiset jotka ollaan tässä nuoren elämässä mukana ja kannustetaan ni ei me oltas voitu niinku.. ilman sitä että sinä itse oot löytänyt sen idean ja ollu.. ollu päättäväinen ja tehnyt.. sanosko näin että sä oot ylittänyt itsesi elikkä sä oot aina jotenki pistänyt niinku.. täydet panokset ja noussu niinku sitte niitten vaikeitten asioiden yläpuolelle vähän kerrallaan. Se on ollut kuitenkin.. kuitenkin se kaikkein olennaisin asia.

Suhteissa, joissa työntekijät *arvostivat nuorta* ja suhde muistutti *tavallista ihmissuhdetta tunteineen*, nuoret kokivat voivansa kertoa mitä tahansa, tulevansa kuulluksi ja ymmärretyksi ja näiden työntekijöiden myös tietävän parhaiten mitä nuoren elämään todella kuuluu. Tämä on samassa linjassa Nivalan määritelmän kanssa, jonka mukaan osallisuus on muutakin kuin osallistumista. Osallisuus syntyy turvallisessa vuorovaikutuksessa ja suhteessa, jollaiseksi edellä mainittuja suhteita voisi myös kuvata. Myös Hurtigin (2006, 192) mukaan lapsen osallisuudesta puhuttaessa on kyse työntekijän asenteesta, jossa lapsella on erityisasema, ja lapselle annetaan välineitä ymmärtää elämäänsä - osoitetaan tapahtunut muutos ja iloitaan siitä lapsen kanssa. Orasen (2008, 56) tutkimuksessa nuoret kuvasivat hyvää lastensuojelua suhteena, joka on luottamuksellinen ja jossa on mahdollisuus tutustua rauhassa. Ylösen (2009, 129) tutkimuksen nuoret pitivät tärkeänä kannattelevaa suhdetta työntekijään joka ilmeni luottamuksena, pysyvyytenä ja puolueettomuutena.

5.3 Kohtaamattomuus, vastavuoroisuuden puute ja neuvottelut

Nuorilla oli lastensuojeluprosessista myös osattomuuden kokemuksia. Kolmella neljästä haastatellusta nuoresta oli tai oli ollut terapiapalveluita avohuollon tukitoimena. Kaksi kolmesta haastateltavasta toi esille, etteivät koe terapiasta olleen hyötyä ja että terapeutti on se henkilö kaikista lastensuojeluprosessissa mukana olevista työntekijöistä joka vähiten tietää mitä nuoren elämään oikeasti kuuluu. Nämä kaksi nuorta kokivat, että terapeutille on vaikea puhua, ja kuvasivat sitä "*väkisin puhumiseksi*" ja "*pakkopullaksi*". Suurimpia syitä tähän oli vuorovaikutuksen yksipuolisuus: nuoret kuvasivat hyvin samankaltaisesti kokemuksiaan siitä, että terapeutti istuu pöydän toisella puolella, kirjoittaa papereihinsa, kyselee kerta toisensa jälkeen samoja kysymyksiä eikä oikeastaan vastaa mitään. Toinen kuvasi terapian hyödyksi sen, ettei tarvitse olla koulussa. Toinen oli

oma-aloitteisesti lopettanut terapian, mikä kylläkin on osallisuutta - mahdollisuus niin osallistua kuin *kieltäytyä* on osallisuutta (Thomas 2002).

N: Emmää tiiä. Ku sille terapeutille on hirvee puhuu, ku se vaan piirtelee jotain tikku-ukkoja "joo.. hmm.. joo.. aha.. joo", ja se on aina viis minuuttii myöhäs ja mä joudun viis minuuttii istuu enemmän tuol käytävällä. Sit se kyselee aina samoja asioita mitä se on justiin viime kerralla kysynyt, ja sit se saattaa kysyä kolmekin kertaa sen saman asian siinä tunnin aikana.

Nuorten kokemukset kuvaavat sitä, kuinka kohtaamista ei tapahdu. He kokivat, että yksipuolinen puhuminen oli vaikeaa, ja ettei aikuista oikeasti kiinnostanut. Kummankin kohdalla osallistumista oli kyllä teoriassa tuettu: kysytty nuorelta, mitä tämä haluaisi seuraavalla kerralla puhua ja sovittu yhdessä tapaamisaikoja. Kuitenkaan todellista osallisuutta työskentelyyn ei syntynyt. Nuoret toivat keskusteluissa esiin sitä, että työntekijästä kyllä näkee kiinnostaako tätä ja ymmärtääkö tämä. Konkreettinen esimerkki on yhden nuoren kokemus, että sellaiselle aikuiselle on vaikea puhua joka ei hymyile:

T: Sä vissiin niinku aattelet et jos on totinen ni on vihanen?

N: Joo.. vihanen tai se ei jaksa puhua tai se ei tykkää just siitä mitä sen kaa puhuu.

Eräs nuori myös toi erityisesti esiin vastaamisen ja vastavuoroisuuden tärkeyttä auttamissuhteessa:

H: Mua kiinnostaa vielä se, että kun sä noin korkealle arvostat sen että sun on tosi helppo puhua, niin mikä sen tekee?

N: No se varmaan siinä et jos mä meen jonnekin terapiaan puhumaan ni se ihminen ei ite kerro itestään yhtään mitään ja se on vaan sillee et se on tavallaan ykssuuntanen se koko juttu et sä joudut ite kertomaan tosi paljon asioita ja sit se on vaan sillee et se vaan niinku komppaa sua et joo, ok. Ja sitte se ei niinku.. tavallaan vastaa ollenkaan niihin sillee kunnolla. Taas ku pääsee puhuun sillee jutteleen kunnolla ja saa siihen vastauksikin että niinku.. niin. Sitte siihen.. siitä tulee semmonen että tottuu siihen että vastataan ja sitte siitä tulee semmonen, että oppii puhumaan sillee vaan. oppii puhumaan paremmin.

Kuitenkin avohuollon tukitoimena terapiapalveluja saa jo ennen asiakkuutta joka kymmenes lapsi ja sen alettua vieläkin useampia (Heino 2008, 11). Kuten eräs haastatellusta työntekijöistä sanoi, kohtaamattomuus terapeutin kanssa ja siitä seuraava hyödyttömyyden kokemus on valitettavaa, sillä parhaimmillaan terapia voisi olla jotain joka auttaa ja vie eteenpäin. Tällaisena se näyttäytyi sillä yhdellä nuorella, joka koki terapiapalvelut hyödyllisiksi: pelkästään sinne lähteminen oli kuntouttavaa ja siellä keskusteleminen positiivinen kokemus.

Nuorten ja työntekijöiden välisessä kommunikaatiossa ilmeni jonkin verran myös sellaista, että työntekijä ajatteli jonkin asian olevan nuorelle erityinen, ja nuorelle se olikin ollut arkipäiväinen, tai jonkin tilanteen olleen esimerkiksi vaikea eikä se nuoren mukaan ollutkaan ollut sitä. Tällainen kokemuksien ristiin meneminen saattaa kuvata sitä, mitä tapahtuu jos työntekijä huomaamattaan olettaa tietävänsä mitä nuori ajattelee tai miten tämä jotkut asiat kokee. Nuoren kanssa on todella löydettävä keskusteluyhteys jotta voi saada kiinni tämän omasta kokemusmaailmastaan joka kuitenkin on erilainen kuin aikuisen ajatusmaailma. Osaksi kyse voi olla siitä, että näkökulmat ovat erilaiset: työntekijä näkee jonkin asian kokonaisvaltaisesti nuoren arkeen vaikuttavana, ja nuori hahmottaa sitä käytännön tasolta, omasta näkökulmastaan. Toisaalta osa nuorista toi haastatteluissa esiin myös sellaisia asioita jotka kokivat elämässään merkittäviksi, mutta joita eivät olleet ottaneet puheeksi työntekijänsä kanssa. Voi olla, että nuoret rajaavat aiheita joista puhuvat työntekijän kanssa, eivätkä aina ajattele että työskentely voisi koskea koko elämää.

Lastensuojeluun oleellisena osana kuuluvat erilaiset neuvottelut ja perhetapaamiset, jotka ovat varsin erilainen toimintaympäristö vastavuoroisuudelle ja nuoren osallisuudelle ja osallistumiselle kahdenkeskisiin tapaamisiin verrattuna. Perhetapaamisissa mukana on ainakin yksi muu perheenjäsen. Neuvotteluilla tarkoitetaan tapaamisia, joissa nuoren ja tämän oman työntekijän lisäksi on mukana myös muita aikuisia ja viranomaisia.

Kahdella nuorista haastatteluhetkellä työskentelyyn kuului myös perhetapaamisia. Toinen koki nämä tapaamiset hyviksi, ja *asioiden yhdessä tekemisen mukavaksi*. Toinen nuorista koki, että perhetapaamisissa oli *vaikeampi puhua*. Kysyttäessä, hän kuitenkin totesi että puhuminen vanhemmalle on hiukan helpompaa työntekijän läsnä ollessa kuin kahden kesken vanhemman kanssa, mutta helpointa on puhua työntekijälle, joka sitten

välittää viestin vanhemmalle. Nuori myös koki, että perhetapaamisissa *aiheet valitaan sen mukaan mistä vanhemmalla on milloinkin sanomista*. Kysyttäessä kertoi tuoneensa myös omia asioita tapaamiseen, muttei osannut kertoa mitä. Nuori kuitenkin koki, että *hänelle puhutaan ja häntä kuunnellaan tasavertaisesti*. Eräs työntekijän toi esiin, että keskustelunaiheet nousevat perheestä, ja että olisi tärkeää että kaikkien äänet kuuluisivat tasavertaisesti. Työntekijä oli myös samaa mieltä siitä että vanhemmilla on usein paljon asiaa tapaamisiin, ja että perhetapaamiset voivat olla nuorille haastavia: usein puhutaan nuoren tekemisistä tai tekemättä jättämisistä. Toisaalta nuori tuotti perhetapaamisten avulla ymmärtävänsä paremmin myös vanhempien näkökulmaa asioihin.

Kaksi neljästä nuoresta kuvasi suuria neuvotteluja tilanteiksi, joissa puhuminen on vaikeaa. Yhden kanssa suurista neuvotteluista ei varsinaisesti puhuttu ja yksi koki ne hyviksi. Kaksi nuorista kuitenkin koki neuvottelut pelottaviksi ja sitä haastavammiksi, mitä enemmän osallistujia oli mukana. Nuoret pelkäsivät sanovansa jotain väärin, ja kokivat olonsa sitä tukalammaksi mitä enemmän tuntemattomia ihmisiä oli paikalla.

N: Se oli vaan.. mä en tykkää puhua sitten kun joutuu silleen justiinsa tosi terapiamaisesti puhuun silleen että kaikki kuuntelee korvat höröllä ja nii.. ja sitte jos siinä jotain sanoo vahingossa väärin, ni sitte siinä joutuu korjailemaan tosi paljon ja tosi hermostunut olo tulee kun tosi monta ihmistä siinä kuuntelee.

Lisäksi pelättiin esimerkiksi vanhempien reaktioita tilanteissa. Huolimatta siitä, että isot neuvottelut koettiin vaikeiksi, ja asteikolla 0-10 osallisuuden kokemus niissä oli 4 tai 5 näiden kahden nuoren kohdalla, nuoret kertoivat silti puhuvansa, vaikkei se olekaan miellyttävää. Yksi nuorista kuvasi osallistumistaan sisäisillä voimavaroilla: oikealla mielentilalla ja rohkeudella kohdata haaste. Tämä kuvastaa hyvin sitä, että nuoren konkreettinen, näkyvä osallistuminen ei tarkoita sitä että tämä todella kokisi osallisuutta. Eräs nuori toi esiin myös kokemuksen siitä, että on joskus puhunut vaikkei olisi halunnut, pakotettuna. Tällainen ei ole osallisuutta, sillä osallisuutta omaan elämään ja asiansa on myös oikeus kieltäytyä (Thomas 2002). Myös yksi työntekijä toi esille sen, että suuret neuvottelut ovat joskus pakollisia, mutta niistä on luonnollisuus kaukana:

T: Mun mielestä on kans ne ihan pahimpia tilaisuuksia.. et joskus niit on pakko pitää koska sillaihan kaikki saadaan samalle kartalle, ja kaikki on tietosia asioista, mutta..

Flyktman ja Jäppinen (2009, 59) toteavat lastensuojelun olevan rakenteeltaan joskus niin aikuislähtöistä, että käytännön työskentelyssä kuullaan aikuisia lasten sijaan ja pahimmillaan lastensuojelu muuttuu aikuistensuojeluksi. Neuvottelut koettiin pelottaviksi ja hermostuttaviksi, joten Nivalan (2010) kokonaisvaltaisen osallisuuden turvallisuus ja yhteisöllisyys jäivät ainakin ohuiksi tilanteessa. Lisäksi nuorten tarvitsema tuki omien ajatusten ilmaisuun haastavassa tilanteessa jäi puutteelliseksi (Thomas 2002).

5.4 Toiminnallisuus

Kysyttäessä mitkä asiat ovat jääneet ohjaustyöstä mieleen, kaikki nuoret toivat esille toiminnallisia asioita: keilaamista, retkiä, hauskanpitoa, syömistä, urheilua, ajelua jne. Tämä kertoo siitä, että toiminnallisuus on ohjaustyölle ominaista ja siitä, että toiminnallisuus on nuorille jollakin tavalla merkityksellistä ja mielekästä. Näistä toiminnallisista tekemisistä puhuttiin positiiviseen sävyyn ja niistä kerrottiin monisanaisesti hauskoja muistoja ja sattumuksia.

Erityisesti yksi nuori sanoitti erikseen toiminnallisuuden tärkeyttä. Nuoren mielestä toiminnallisuus, tässä tapauksessa urheilu, *auttaa puhumaan luonnollisemmin*. Nuori kuvasi miten toiminnan ohessa voi tulla paljon paremmin mieleen asioita mistä puhua ja toisaalta saa *kokonaisvaltaisemman kuvan ihmisen voinnista* kuin istumalla paikallaan. Nuori koki toiminnallisuuden myös *vastapainoksi liialle asioiden "märehtimiselle"*.

N: Et kuitenkaan näistä käynneistä ei oo ollu semmosta kauheeta stressiä kun tietää että se ei oo semmosta et vaan mennään istumaan ja pakkopuhumalla kauhee kuulustelu. Mut tota.. sillee et se ei stressaa eikä se pilaa päivää, kuten mun päivät aina pilas ku joutu tyyliin kesken koulupäivän lähtee jonnekin terapiaan sillee et täs mä istun kaks tuntia tyyliin vaikka mä voisin olla musiikin tunnilla kaks tuntia.

Eräs työntekijä toi esille, että itsessään jo liikkeelle lähteminen voi kohottaa mielialaa, ja liikunta vaikuttaa hormonaalisestikin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Erään toisen nuoren lastensuojelupolussa juuri liikkeelle lähteminen nousikin merkittäväksi. Se, että lähtee kotoa pois ja tekee jotain eikä jää sängyn pohjalle, oli jo itsessään kuntouttavaa ja auttoi nuorta toipumisessa.

Yksi työntekijöistä toi esiin myös näkemyksen, että ihmiselle on paljon luontaisempaa liikkua ja tehdä jotain kuin istua paikallaan ja puhua. Yksi nuorista kuvasi ohjaustyötä ylipäänsä vähemmän stressaavaksi juuri tästä syystä. Toiminnallisuuden voidaan ajatella viitekehyksenä tukevan nuorta tämän omien ajatusten ilmaisussa (Thomas 2002), ja luovan turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä tilanteeseen (Nivala 2010).

5.5 Yhteenveto osallisuuden kokemuksista

Haastatteluissa esiin tulleille osallisuuden kokemuksille tyypillistä oli *nuoren aktiivinen toimijan rooli* ja *työntekijän suhtautuminen nuoreen arvokkaana subjektina*. Osallisuuden kokemuksia määrittivät *vastavuoroisuuden puute* sekä *nuoren tiedon vähyys*. Lisäksi esille nousivat *toiminnallisuuden merkitys* ja erilaiset *neuvottelut* osallisuuden kannalta erityisinä toimintaympäristöinä. Seuraavassa taulukossa on esitetty tiivistetysti nämä tulokset, sekä tulosten yhteys luvussa 4.1 esiteltyyn osallisuuden teoriaan.

TAULUKKO 3. Yhteenvedo osallisuuden kokemuksista

Tieto lastensuojelusta -Thomas (2002): mahdollisuus saada tietoa -Nivala (2010): mahdollisuus osallistua	<ul style="list-style-type: none"> • tietävät syyt lastensuojelulle • tietävät nyt mitä lastensuojelu on • ensimmäiset kokemukset negatiivisia, • epäselvyys lastensuojelutarpeen selvityksestä ja asiakassuunnitelmasta • tietävät oman sosiaalityöntekijän, kolme neljästä ei muista tavanneensa koskaan kahden
Nuoren toimijuus -Thomas (2002): mahdollisuus osallistua ja kieltäytyä, vaikuttaa prosessiin, ilmaista ajatukset -Nivala (2010): mahdollisuus osallistua, turvallisuus	<ul style="list-style-type: none"> • voivat vaikuttaa käytännön asioihin • kokivat olevansa pääroolissa • yksi nuori hakeutunut itse avun piiriin, kaksi kertonut huoltajalle joka hakenut apua • kun ongelmia, nuori itse yhteydessä työntekijään • nuori otettu työpariksi
Työntekijän ja nuoren välinen suhde -Nivala (2010): minän merkitys, turvallisuus	<ul style="list-style-type: none"> • kaverillisuus • puhutaan kaikesta elämässä • ”omat jutut” • nuoren kiitollisuus ja onnellisuus aikuisesta • voi kertoa mitä vain, tulee kuulluksi • työntekijä tietää mitä elämään kuuluu • työntekijä ylpeä nuoresta, kehuu tätä • työntekijä näkee nuoren oman panoksen tärkeänä • työntekijä käyttää nuoresta tunnepitoisia ilmauksia
Kohtaamisen ja vastavuoroisuuden puute -Thomas (2002): tuki osallistumiselle -Nivala (2010): minän merkittävyys, turvallisuus	<ul style="list-style-type: none"> • yksipuolisuus: työntekijä ei vastaa eikä kerro itseltään mitään • ei ole aidosti kiinnostunut: kyselee samoja kysymyksiä, myöhästelee • työntekijän oletus ja nuoren todellisuus eroavat • neuvotteluissa ja perhetapaamisissa vaikea puhua • perhetapaamisissa vanhempi tuo aiheet • neuvottelut pelottavia • mitä enemmän ihmisiä, sitä haastavampaa
Toiminnallisuus -Thomas (2002): tuki omien ajatusten ilmaisuun -Nivala (2010): turvallisuus	<ul style="list-style-type: none"> • kaikilla nuorilla parhaat muistot toiminnallisuudesta • luontaista ihmiselle, auttaa puhumaan • saa kokonaisvaltaisemman kuvan nuoren olosta • vastapaino ”märehtimiselle” • liikkeelle lähteminen itsessään kuntouttaa • ei stressaa nuorta

5.6 Osallisuuden rakentuminen

Eläytymismenetelmien tarinat olivat hyvin erilaisia, ja osallistavan kohtaamisen rakentumisen keinoja kertyi laajalla skaalalla. Tavoitteena ei ole tarkasti määritellä osallistavaa kohtaamista tai menetelmää sen rakentamiselle, vaan kyse on kahdeksan tutkimukseen osallistuneen henkilön näkökulmista - siitä miten se heidän mielikuvissaan rakentuu. Osallisuus on subjektiivinen kokemus, ja riippuu yksilöstä mitä sen syntyminen kulloinkin vaatii (Hotari ym. 2009, 150–151). Kehystarina on sellainen, ettei ole myöskään kompetenttia sanoa tarinoiden kuvaavan välttämättä osallisuutta sen kokonaisvaltaisessa merkityksessä, mutta vähintäänkin osallistumista.

Eläytymismenetelmän vastauksista nousi esiin hyvin konkreettisia keinoja, joilla työntekijä voi tilanteeseen vaikuttaa. Kohtaamista helpottaa, jos työntekijä *kertoo jotain myös itsestään*, kuka on ja miksi on tilanteessa mukana - *esittelee itsensä nuorelle*. Aineiston mukaan keskustelu kannattaisi *aloittaa nuorelle tutulta ja turvalliselta maaperältä*. Myös Orasen (2008, 39) tutkimuksesta käy ilmi, että nuoria auttaa jos työntekijä antaa tapaamisen alkuun vähän tilaa ja puhutaan ensin helpommista asioista - tällöin nuori saattaa itsekkin ottaa ongelmansa puheeksi. Tämä voi myös luoda tilaa turvallisuudelle, joka on osa kokonaisvaltaista osallisuutta Nivalan (2010) mukaan, ja toisaalta olla Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksista juuri sitä nuoren tukemista omien ajatusten ilmaisussa. Kuitenkin on työntekijän vastuulla ja tärkeää *osata ottaa vaikeat asiat avoimesti puheeksi, kysellä riittävästi ja tarjota selkeästi apuaan* - ei vihjaillen ja aihetta kierrellen.

Monisanaisesti kuvattiin sitä miten työntekijän ei ainakaan kannata puhua: syyttäen, saarnaten, vähätellen ja toruen, tai painottaen tilanteen vakavuutta ja seuraamuksia. Sen sijaan työntekijän olisi hyvä *selittää nuorelle tilannetta* ja katkaista näin siivet turhilta peloilta: *vakuuttaa nuori siitä ettei tätä syytetä, sekä kertoa nuorelle mitä kaikkea lastensuojelu on* ja että se on paljon muutakin kuin huostaanottoja. Tämä liittyy Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksista mahdollisuuteen saada tietoa. Myös lastensuojelun laatusuosituksessa nostetaan esille se, että lastensuojelun laadun takaamiseksi tarvitaan luottamuksellisuutta, ja luottamuksellisuuden syntymiseksi pitää taas saada asiakas vakuuttumaan siitä, ettei työskentelystä ole tälle harmia vaan apua (Lavikainen & Ruuskanen 2013, 7). Tärkeänä tilanteessa pidettiin myös sitä, että työntekijä pysyy aikuisena ja ammatillisena eikä lähde nuoren tunteisiin (vihaan, hätään) mukaan. Työntekijän

olisi hyvä pysyä rauhallisena koko kohtaamisen ajan, mikä luo turvallisuutta tilanteeseen.

Vastauksissa korostuivat myös työntekijän tunne- ja ihmissuhdetaidot. Onnistuneessa kohtaamisessa työntekijä *kunnioittaa nuorta, ottaa huomioon keskustelussa nuoren sen hetkisen olotilan ja sovittaa toimintansa siihen*. Työntekijä *kuuntelee nuorta ja ottaa tämän mukaan keskusteluun, huomioi tämän mielipiteitä ja on tästä aidosti kiinnostunut. Ratkaisuja ongelmiin etsitään yhdessä*. Tällainen toiminta lieene omiaan mahdollistamaan nuoren kokemuksen minän merkityksellisyydestä ja toimintakyvystä, mikä on osa Nivalan (2010) kokonaisvaltaista osallisuutta, ja mahdollisuuden sekä tuen omien ajatusten ilmaisuun ja osallistumiseen prosessiin Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksista. Edellä kuvattu toiminta on myös yhtenevää haastatteluissa esiin tulleille osallisuuden kokemuksille joissa nuorta kohdeltiin aktiivisena toimijana ja arvokkaana subjektina (ks. Luku 5.2).

Ne asiat, mitkä nuoren käytöksessä aineiston perusteella vaikuttavat kohtaamiseen, olivat suureksi osin sisäisiä ominaisuuksia. Kuvattiin, että kohtaamista helpottaa jos nuori *on motivoitunut ja haluaa apua*, ja toisaalta *ymmärtää sen että työntekijä on hänen puolellaan ja haluaa auttaa*. Tämän ymmärryksen luomisessa on mielestäni työntekijällä iso osuus. Lisäksi *nuoren rohkeus* kertoa asioistaan nousi esille vastauksista. Nuori saattaa esimerkiksi pelätä sanovansa jotakin väärin, ja joutuvansa siksi vielä suurempiin vaikeuksiin. Myös nuoren *keinot hallita tunteitaan* kuten rauhattomuutta tai vihaa, sekä nuoren *kyky sopeutua tilanteeseen* helpottavat kohtaamista.

Yleisesti vastauksissa mainittiin myös se, että tilanne voi olla niin akuutti, ettei kohtaaminen tai puhuminen siksi luonnistu - aika ei ole oikea. Yleisellä tasolla myös mainittiin kaikkien mielipiteiden huomioonottaminen, kaikkien yhteinen pyrkimys hyvään keskusteluun ja yhteinen päätöksen teko prosessissa. Seuraavan sivun taulukkoon on tiivistetty ne työntekijöiden ja nuorten sisäiset ja ulkoiset osallisuuteen vaikuttavat ominaisuudet joita tarinoista ilmeni. Lisäksi mukana haastattelussa esiin nousseet yksilöihin liittyvät tekijät jotka vaikuttavat osallistavan kohtaamisen rakentumiseen. Niitä on avattu tarkemmin luvuissa 5.1–5.5. Taulukossa on myös viitattu osallisuuden teoriaan.

TAULUKKO 4. Osallistavan kohtaamisen muodostumiseen vaikuttavat tekijät

	Työntekijä	Nuori
Sisäiset ominaisuudet	<ul style="list-style-type: none"> • Kunnioittava suhtautuminen • Aito kiinnostus • Empatia • Rauhallisuus • Ammatillisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Motivaatio ja halu tulla autetuksi • Hallintakeinot • Kyky luottaa • Rohkeus • Ymmärrys, että työntekijä on samalla puolella ja haluaa auttaa
Konkreettinen toiminta Thomas (2002): Mahdollisuus tietoon, mahdollisuus ja tuki omien ajatusten ilmaisuun, mahdollisuus osallistua prosessiin Nivala (2010): Minän merkitys, turvallisuus, toimintakyky	<ul style="list-style-type: none"> • Itsensä esittely → nuoreen tutustuminen • Kevyemmistä aiheista aloittaminen • Avoin puheeksi ottaminen • Oikean tiedon välittäminen • Nuoren vakuuttaminen siitä, ettei tätä syytetä • Nuoren tilan huomioiminen ja oman toiminnan sopeuttaminen siihen • Nuoren mielipiteiden selvittäminen → riittävä kysyminen • Kuunteleminen ja vastaaminen • Selkeä avun tarjoaminen • Yhteinen ongelman kartoitus ja ratkaisujen etsintä • Hymyily • Huumori • Ei lähde nuoren tunteisiin mukaan • Ei saarnaa, vähättele tai painota seurauksia 	<ul style="list-style-type: none"> • Työntekijään tutustuminen • Avoin ongelmista kertominen • Kysymyksiin vastaaminen • Tunteiden säätely • Tilanteeseen sopeutuminen

5.7 Kehitysehdotuksia

Haastattelun kolmannen osion tarkoitus oli antaa tila nuoren osallisuudelle siinä hetkessä kysymällä tältä palautetta ja kehitysehdotuksia koskien lastensuojelua. Esille tuodaan sekä tässä osiossa tulleet vastaukset, että muualla haastattelun lomassa ilmenneet kehitysehdotukset.

Palautetta ja kehitettävää liittyen ohjaustyöhön nuoret eivät tuoneet esille lainkaan. Nuoret eivät kokeneet, että olisi pitänyt tehdä jotain muuta kuin mitä on tehty. Tämä voi johtua siitä, että paikalla oli ohjaustyöntekijä, eikä nuori kokenut kaikista vakuutteluista huolimatta turvalliseksi arvostella tämän tekemää työtä. Voi olla myös, että haastattelujen nuoret olivat yksinkertaisesti vilpittömän tyytyväisiä ohjaustyöhön. Myös Minna-Kaisa Järvisen (2006) tutkimuksessa, jossa haastattelut oli tehty samantyyppisellä dialogisella palautekeskustelulla, asiakkaiden antama kritiikki oli vähäistä. Järvisen mukaan syynä voi olla edellä mainittujen lisäksi myös se, että tilanne itsessään on asiakkaalle niin arvostava ja osallistava, ettei tämä koe siinä hetkessä tarvetta antaa kritiikkiä (Järvinen 2006, 46). Myös Flyktmanin ja Jäppisen tutkimuksen nuorten oli vaikea tuottaa kehitysehdotuksia, minkä tutkijat ehdottivat johtuvan riittämättömästä tiedosta: kun ei tiedä mitä mahdollisuuksia lastensuojelulla on, on vaikea toivoakaan mitään (Flyktman & Jäppinen 2009, 54).

Palautetta suhteessa lastensuojeluun yleisestikään ei tullut paljoa. Yksi palaute koski kuitenkin työntekijöiden rekrytointia: nuoren mielestä pitäisi kiinnittää enemmän huomiota siihen kenet otetaan töihin. Pelkästään oikeanlainen koulutus ei saisi riittää, vaan olisi tarkasteltava työntekijän motivaatiota: onko tämä oikeasti halukas auttamaan nuoria, vai tekeekö tämä työtä vain siksi koska sitä pitää tehdä. Nuori kuvasi motivoitumattomien työntekijöiden kanssa työskentelyä epätoivoa herättäväksi:

N: Koska.. mä oon nähny semmosii ihmisii et.. niitten työ on se [auttaminen], mutta.. ne.. ne ei oikeesti halua tai niitä ei kiinnosta vaikka nuoret tarvitsee apua tiekkö, mut ei niit kiinnosta. Tai siis ainakin siltä tuntuu, et niit ei oikeesti kiinnosta se. Ei se auta mitään. Ja sitte nuorest voi tuntuu siltä, et ei täs maailmassa oo ketään joka vois auttaa. Jos tää on henkilö jonka pitäis auttaa eikä se auta, niin kukaan ei ikinä tuu auttaan. Pitäs aina kattoo kelle annetaan työtä.

Toinen nuorten tuottama palaute koski kiireellisiä sijoituksia. Nuori antoi palautetta siitä, että samaan paikkaan ohjataan yhtälailla ne nuoret joiden kotona olosuhteet ovat kasvulle ja kehitykselle haitallisia, ja jotka ovat lähteneet turvaan, että ne nuoret jotka ovat itse vaarantaneet tämän kasvun ja kehityksen teoillaan ja käyttäytymisellään. Nuoresta oli epäreilua, että samat tiukat säännöt ja rajoitteet koskivat myös niitä nuoria jotka eivät olleet itse tehneet mitään pahaa.

Lisäksi nuoret antoivat palautetta siitä, että olisi tärkeää että työntekijä *vastaisi, kommentoisi ja olisi todellisesti läsnä tilanteessa*. Työntekijä joka ei vastannut tai ollut läsnä ja kohdannut nuorta herätti negatiivisia tunteita, mikä taas entisestään vähentää mahdollisuutta ottaa apua vastaan tai sitä nuorelle tarjota.

N: Terapeutille vois haistattaa kukkaset

H: Pystyisitkö sä sen perustelemaan, sitä varmaan kiinnostaa et miks sen pitää haistattaa kukkaset? (naurua)

N: Koska se on semmonen ilkee, tyhmä.

H: Tuntuuks sust oikeesti et se on ilkee?

N: Nokun ei se vastaa muuta kun ”mm, joo, mm joo, aha”.. ihan sama mitä sanoo

--

H: Eli sille vois antaa palautetta.. miten se vois toimii hyvin? Minkälaisen terapeutin sä haluaisit?

N: Semmosen joka.. niinku vastais jotain muutakin ku ”mm joo aha mm”.

Ylipäättänsä nuorten toiveet olivat hyvin tavallisia, jopa itsestään selvän oloisia - kuten se että aikuinen joskus vastaisi jotakin. Nuorten toiveet lastensuojelulta ovatkin usein inhimillisiä: luottamusta, yksilöllisyyttä, kunnioitusta, aikaa ja avoimuutta (Bardy 2009, 13).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastatelluilla nuorilla on lastensuojelupolkunsa varrelta kokemuksia sekä osallisuudesta että osattomuudesta. Kokemukset kiertyvät nuoren, työntekijän ja heidän välisen suhteensa ympärille, mikä on luonnollista koska osallisuus syntyy vuorovaikutuksessa (Hotari ym. 2009, 150).

Se, että nuoret kertoivat ensikokemusten lastensuojelusta olleen negatiivisia ja itselle vieraita ja nyt kuvasivat lastensuojelua positiivisin termein perheiden kokonaisvaltaisena tukemisena, kuvaa sitä että nuorille on kertynyt tietoa prosessinsa aikana. Se, että tietoa on tullut lisää omakohtaisen kokemuksen kautta, on tehnyt myös lastensuojelusta tutumpaa ja turvallisempaa ja siten lisännyt myös osallisuutta siinä. Tieto ja osallisuus ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. (Thomas 2002; Nivala 2010.)

Haasteellinen kohta näyttääkin olevan aivan lastensuojelupolun alku. Ensimmäisten negatiivisten kokemusten lisäksi nuorilla oli vain vähän tai ei lainkaan tietoa lastensuojelutarpeen selvittämisestä tai asiakassuunnitelman teosta. Lastensuojelutarpeen selvityksessä arvioidaan lapsen ja perheen arkielämää ja lastensuojelutarvetta kokonaisvaltaisesti, ja se tulee tehdä yhdessä lapsen ja tämän huoltajien kanssa. Lapsi tulisi tavata tässä yhteydessä ja antaa tälle mahdollisuus tulla kuulluksi asiassa. (Räty 2013, 229–230.) Myös asiakassuunnitelma tulee tehdä yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa. Siihen sisältyy perheen ja lapsen tilanne ja se mihin asioihin ja millä keinoin pyritään vaikuttamaan. Asiakassuunnitelma ei ole sitova asiakirja, vaan ennemminkin väline suunnitelmalliseen työskentelyyn. (Räty 2012, 241–243.) Osallisuus sekä tarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmaa tehdessä on siis lain määrittämää ja äärimmäisen tärkeää. Lastensuojelua tehdään lapsen edun toteutumiseksi, ja jos arvioinnissa ja asiakassuunnitelmaa tehdessä lasta ei oteta mukaan, ei voida todella tietää mikä on tämän oma kokemus elämästään, tilanteestaan ja tarpeistaan. Lapsella on sellaista tietoa, mitä kukaan muu ei voi tietää (Hurtig 2006, 167). Lisäksi lastensuojelun laatusuositus määrittää yhdeksi lapsen osallisuuden toteutumisen reunaehdoksi sen, että tämä voi olla mukana tekemässä asiakassuunnitelmaa yhdessä muiden tahojen kanssa (Lavikainen & Ruuskanen 2013, 9).

Voi myös olla, että lapset on kyllä otettu tähän selvittämiseen ja suunnitelman tekoon mukaan, mutta he eivät ole olleet tietoisia mistä itse asiassa on kyse. Sekin on yhteydessä osallisuuteen. Jos lapsi ei tiedä asiakassuunnitelmastaan tai siitä mitä siinä lukee, on tämän myös vaikea vaikuttaa siihen. Voi olla, että työntekijät kokevat lastensuojeluprosessin alussa olevan niin paljon uusia ja outoja asioita, ettei näiden termien käyttöä nähdä tarpeelliseksi ja esimerkiksi suunnitelmaa tehdään tavallisen tapaamisen yhteydessä joka sitten kirjataan suunnitelmaksi. Kuitenkin jotta nuoret voisivat olla mahdollisimman tasavertaisesti osallisia prosessin alusta lähtien, olisi heille tärkeää antaa tietoa siitä mitä tehdään ja miksi. Kyse on siitä, miten tämän tiedon saisi nuorille välitettyä ymmärrettävällä tavalla.

Ylipäättensä osallisuuteen ja sen mahdollistamiseen pitäisi kiinnittää huomiota erityisesti lastensuojeluprosessiin alussa: ottaa nuoret mukaan ja välittää heille oikeaa tietoa kuten eläytymismenetelmän tuloksistakin ilmeni. Tätä toi esiin myös yksi työntekijä haastattelussa:

T: Tosi helposti mietitään niinku suunnitelmia eteenpäin ja ehkä jo ratkaisujakin... pähkäillään niitä asioita eikä oteta niitä asiakkaita siihen yhdessä pähkäilemään. Et liian useesti ehkä käy niin, et ajatellaan, että mikä olis hyvästä. Ja se on ihan.. mä en tarkota sitä etteikö sit jossakin vaiheessa niitä asiakkaita otettais siihen mukaan. Mut et mun ajatus on se, et niit vois ottaa niinku viel varhasemmassa vaiheessa. Et semmonen pähkäily vois jäädä kokonaan työntekijöiden kesken niinkun pois. Mä aattelen, et lopputulos voi olla niinku ihan samakin. Tai sit se voi olla jotakin niinku vielä enemmin. et ku siihen niinku.. osallistetaan niitä asiakkaita.

Se, että sosiaalityöntekijöillä on rajatusti aikaa tavata asiakkaitaan oli odotettavaa, mutta se, että vain kolme neljästä nuoresta ei muistanut koskaan tavanneensa sosiaalityöntekijää kahden, oli yllättävää. Todennäköistä on, että nuoret ovat kyllä tavanneet sosiaalityöntekijäänsä, mutta tapaamisen pikaisuuden, pintapuolisuuden tai jonkin muun seikan takia se ei ole nuorten mieleen jäänyt. Myös lastensuojelun selvitysryhmän loppuraportissa kävi ilmi, että lasten ja nuorten yksilölliseen tapaamiseen ja mielipiteiden ja toiveiden kuulemiseen pitäisi panostaa enemmän (Kananoja ym. 2013, 11). Sosiaalityöntekijällä on suuri rooli nuoren lastensuojeluprosessissa: vastuu siitä että nuoren osallisuus toteutuu prosessin kaikissa

vaiheissa, siitä että lapsi saa tarvitsemansa tuen ja avun sekä viimekätinen vastuu lapsen edun toteutumisesta lastensuojelussa (Muukkonen 2009, 135; Rätty 2012, 61). Myös lastensuojelulaki määrittää, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän pitää tavata lasta riittävän usein kahden (Lastensuojelulaki 407/2007, 29§; Rätty 2012, 238). Lisäksi Lastensuojelun laatusuosituksessa todetaan, että asiakaslapsilla ja -nuorilla pitäisi olla mahdollisuus saada henkilökohtaista aikaa omalta sosiaalityöntekijältään, aktiivisessa työskentelyvaiheessa vähintään kaksi tuntia kuukaudessa (Lavikainen & Ruuskanen 2013, 14).

Suuri syy sille, että sosiaalityöntekijät tapaavat nuoria harvoin etenkin kahden lienee resurssissa: sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat suuria, jolloin yhtä kohden aikaa jää vähän. Vain kolmasosa sosiaalityöntekijöistä kokee pystyvänsä työskentelemään lapsen kanssa riittävästi lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa (Kananoja ym. 2013, 12). Vuoden 2012 aikana yhtä avohuollon vastuusosiaalityöntekijää kohden oli 78 lasta (Ahlgren-Leinvuo 2013, 28). Tästä ei voi suoraan päätellä montako lasta sosiaalityöntekijällä on kerrallaan vastuulla, koska luku on koko vuoden ajalta, mutta suuntaa se antaa kun suositusten mukaan kerralla työntekijää kohden pitäisi olla enintään 20 asiakasta (Rousu & Holma 2004, 20).

Nimenomaan avohuollon sosiaalityöntekijöiden määrä näyttäisi olevan huomattavan vähäinen: heistä vain 15 % kokee, että lapsille on tarpeeksi aikaa (Kananoja ym. 2013, 12–13). Lisäksi vaikka Tampere on yliopistokaupunki, sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja pätevien sosiaalityöntekijöiden puute on todellinen haaste. Virkoja ei aina saada täytettyä, ja sosiaalityöntekijöiden jaksaminen ja alalla pysyminen ovat ajankohtaisia haasteita. (Aalto-Siiro & Janhunen 2011, 3.) Lastensuojelun laatusuosituksessa todetaan, että resurssien ja työkäytäntöjen puutteet eivät saisi heikentää oikeutta osallisuuteen ja kuulemiseen, toisin sanoen työntekijäresursseja on lisättävä (Lavikainen & Ruuskanen 2013, 9, 14). Erityisesti on huomattava, että kriittiset arviot lastensuojelusta eivät kohdistu henkilöstöön vaan palvelujärjestelmään ja sen johtamiseen. Lastensuojelun ammattihenkilöt ovat joutuneet tekemään työtään kohtuuttomassa tilanteessa, kun henkilöstövoimavarojen ja kuormituksen epäsuhta on jatkuvasti kasvanut. (Kananoja ym. 2013, 75.)

Nuoret olivat aktiivisia toimijoita ja työntekijät jakoivat nuorten kanssa vastuuta suhteissa, joissa osallisuus toteutui. Se, että nuorten kanssa yhdessä pohdittiin ratkaisuja ja

nuorten omia ajatuksia ja toiveita käytettiin työskentelyssä voimavarana kuvaa mielestäni sitä, että työntekijä on ottanut nuoren tasavertaiseksi kumppaniksi työskentelyyn. Kumppaniksi ottaminen kertoo paitsi siitä, että nuori on itse aktiivinen toimija, myös jotakin nuoren ja työntekijän välisestä suhteesta, joka nähdäkseni parhaimmillaan täyttää dialogisen suhteen tunnuspiirteitä. Dialogisuuden voidaan ajatella toteutuvan silloin, kun työntekijä etsii sisällön työlleen asiakkaidensa arjesta, maailmankuvasta ja kielestä (Koistinen 2007, 131).

Suhteen laatua kuvaa myös se, että työntekijä on se johon nuori luottaa ja jota nuori ei pelkää. Osallisuuden kokemuksissa suhteen laatu nousikin merkittäväksi asiaksi. Myös Rousu ja Holma (2004, 38) tuovat esille, että koko lastensuojeluprosessin onnistumisen kannalta merkityksellisintä on vuorovaikutuksen ja yhteistyön laatu - erityisesti juuri lapsen ja hänen kanssaan työskentelevien vuorovaikutuksen laadukkuus. Suhde jossa osallisuutta ilmeni, näyttäytyy näkemykseni mukaan tavallisen ihmissuhteen kaltaisena: tunteina, luottamuksena ja läheisyytenä. Voidaan puhua myös aidosta kohtaamisesta, joka koostuu kannustamisesta, tukemisesta, ohjaamisesta ja ymmärtämisestä. Aidon kohtaamisen kautta nuori saa kokemuksen siitä että työntekijä on tästä oikeasti kiinnostunut - ei hyväksyen kaikkia tämän tekoja, vaan antaen myös niistä rehellistä ja rakentavaa palautetta. (Veivo-Lampinen 2009, 199.) Myös lastensuojelun laatusuositus määrittää osallisuuden syntyvän suhteessa, jossa on aito mahdollisuus jatkuvaan ja luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen (Lavikainen & Ruuskanen 2013, 9).

Osattomuuden kokemukset lastensuojelun avohuollossa kytkeytyivät kohtaamisen ja vastavuoroisuuden puutteeseen sekä nuorille haasteellisiin toimintaympäristöihin. Nuoret kyllä puhuivat niin terapiassa, perhetapaamisissa kuin neuvotteluissakin vaikka kokivat sen epämiellyttäväksi. Tämä kuvaa nähdäkseni hyvin tilannetta, jossa osallisuus ei toteudu vaikka nuori näennäisesti osallistuu. Työntekijän näkökulmasta voi jopa näyttää siltä että nuori on osallinen: tähän on aktiivinen ja kertoo mielipiteitään. Kuitenkin kokemus on ollut epämiellyttävä, ja eräs nuori kuvasi jopa puhuneensa ikään kuin pakotettuna. Haasteena työntekijällä onkin olla riittävän herkkä nuoren kohdalla: milloin tämä tarvitsee rohkaisua osallistuakseen, ja milloin kysymys on todella siitä että nuori ei halua puhua ja hänelle olisi myös annettava lupa sille.

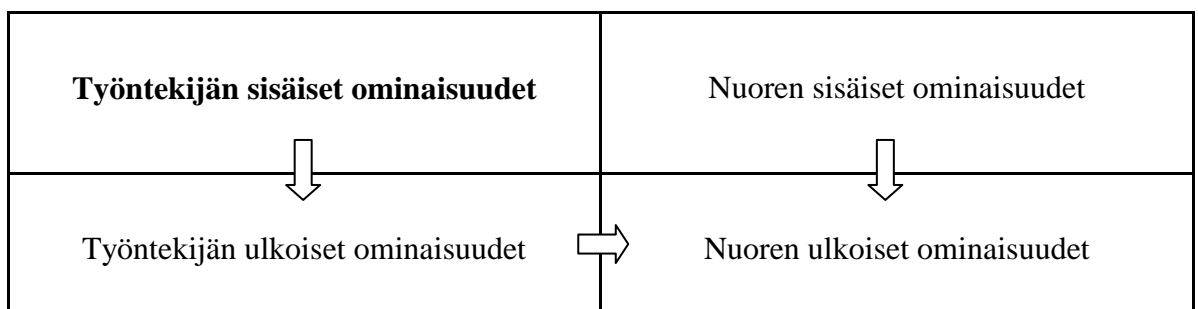
Perhetapaamisista ja neuvotteluista tuloksissa heijastuu se, että sekä nuorella että työntekijällä on tilanteessa monia eri tasoja joiden huomioiminen vaikuttaa osallisuuteen.

Osallisuuden voidaankin nähdä tapahtuvan monimutkaisissa ja jännitteisissä vallankäytön verkostoissa (Hotari ym. 2009, 125). Työntekijän saattaa olla helpompi samaistua huoltajaan aikuisena, ja näin ollen voi olla, että perhetapaamisissa korostuu joskus vanhemman ääni perhe-elämää kuvatessa ja pohtiessa (Hurtig 2006, 169). Se, että työntekijä ja vanhempi ovat yhdessä eri mieltä kuin nuori, ei vielä tuota osattomuutta - oleellista on ottaa nuori mielipiteineen ja näkökulmineen huomioon silloinkin kun se on päinvastainen aikuisten näkemysten kanssa (Hotari ym. 2009, 124). Monesti kuitenkin lasten asema vanhempien mukana ollessa voi olla toissijainen, ja heidät kohdataan yksilöinä vasta kun vanhemmuus kriisiytyy riittävän paljon (Hurtig 2003, 21). Neuvotteluissa on lisäksi muita yhteistyötahoja, joille työntekijän pitäisi saada tietoa siirrettyä, ja joihin keskittyminen vie huomion. Tällöin voi nuoren kuuleminen ja huomaaminen jäädä tahattomasti vähemmälle.

Nuorella taas etenkin neuvotteluissa näyttäisi olevan monesti vaikean aiheenkin lisäksi myös muita stressaavia tekijöitä: miten käyttäydyn, puhunko oikein, miten vanhempani reagoivat ja keitä nämä kaikki tuntemattomat ihmiset ovat. Myös eräs työntekijä tuotti, että neuvottelut ovat kaikkea muuta kuin luonnollisia tilanteita. Nähdäkseni ne olisivat kenelle tahansa asiakkaana hankalia tilanteita, ja vielä enemmän nuorelle joka on monin tavoin altavastaajana tilanteessa aikuisen ja viranomaisten rinnalla. Kysymys kuuluukin, kuinka neuvotteluista jotka kuitenkin joskus ovat välttämättömiä, saataisiin tehtyä nuorelle helpompi tilanne. Se, että nuorelle puhutaan suoraan vaikuttaa kyllä tiedon välittymiseen (Muukkonen 2009, 136), mutta miten siitä voisi tehdä myös turvallisen ja nuorta arvostavan tilanteen jossa kokonaisvaltainen osallisuus olisi mahdollista. Nuorille luonnollisempia tilanteita puhua tämän tutkimuksen mukaan ovat toiminnalliset tilanteet. Myös Aaltosen ja Heikkisen (2009, 169) mukaan erityisesti nuoret tarvitsevat virallisten ja aikuislähtöisten työskentelytapojen rinnalle toiminnallisia työmalleja jotka mahdollistavat nuoren oman toimijuuden järjestelmässä joka muuten rakentuu aikuisten ehdoilla. Rousu ja Holma (2004, 38) esittävät, että koko asiakasprosessin toimivuuteen ja laatuun vaikuttaa osaltaan käytettyjen menetelmien sopivuus, jotka lasten ja nuorten kohdalla ovat toiminnallisia ja osallistavia. Kuten Oranen toteaa: onko sellaisista käytännöistä hyötyä jotka jättävät huomiotta juuri niiden kokemukset joiden takia ja hyväksii työtä tehdään (Oranen 2008, 56).

Osallisuuden rakentumisessa eläytymismenetelmien perusteella huomionarvoista on, että työntekijää määrittäviä ominaisuuksia ja toimintatapoja lueteltiin enemmän kuin

nuorta määritteleviä, mikä kuvastanee työntekijän suurempaa merkitystä kokemuksen syntymisessä. Kuitenkin myös nuorella on osuutensa, mutta nähdäkseni työntekijä voi toiminnallaan vaikuttaa nuoren toimintaan. Tulokset kertovat mielestäni siitä, että pienillä käytännön asioilla kuten hymyilemällä ja esittelemällä itsensä on iso vaikutus, mutta myös siitä, että tärkeintä on kuitenkin hyväksyvä asenne nuorta kohtaa. Myös Bardyn (2009, 13) mukaan oleellista on työntekijän suhtautuminen: onko hänestä lapsen osallisuus tarpeellista ja merkityksellistä. Thomas kuvaa tällaista työntekijän orientaatiota arvosidonnaiseksi: osallisuus itsessään on työntekijälle arvokasta (Thomas 2002, 171). Kokonaisuudessaan näkisin, että sisäiset tekijät ovat sellaisia jotka vaikuttavat ulkoiseen käyttäytymiseen niin työntekijällä kuin nuorellakin ja työntekijän toiminta vaikuttaa nuoren käyttäytymiseen - rohkeneeko puhua ja luottaa (Kuvio 4). Jos työntekijä pysyy ammatillisena, nuoren ominaisuuksien ei pitäisi tämän sisäisiin tai ulkoisiin ominaisuuksiin, empatiaan tai toisaalta avoimuuteenkaan vaikuttaa.

KUVIO 4. Työntekijän ja nuoren toiminta suhteessa toisiinsa eläytymismenetelmän perusteella

Nähdäkseni kaikki se, mitä työntekijästä on kuvattu: suhtautuminen nuoreen subjektina, vallan jakaminen tämän kanssa, suhteen vastavuoroisuus, jopa tunnepitoisuus, kuvaavat työntekijän dialogista vuorovaikutusorientaatiota asiakassuhteessa. Nuoret toivoivat myös työntekijältä aktiivisuutta suhteessa, vastaamista, omien mielipiteiden kertomista ja aikuisena olemista. Dialogisessa suhteessa molemmat osapuolet vaikuttavat, ja työntekijä asettuu suhteeseen asiakkaan kanssa (Mönkkönen 2002, 56). Koistisen (2007, 137) mukaan työntekijän suostuminen vuorovaikutukseen rakentaa siltaa luottamukselliseen dialogiin jossa nuori avautuu puhumaan. Dialogisuus vaatii sitä, että työntekijä asettuu nuoren kanssa samalle tasolle, suhteeseen, luopuu osasta valtaansa ja asiantuntijuuden antamaa turvaa ja rohkenee nuoren kanssa aitoon kohtaamiseen, mikä vaatii aikaa ja aitoa kiinnostusta (Koistinen 2007, 132, 137). Myös Muukkosen mukaan osallisuus itse asiassa merkitsee dialogisuuden ja yhteisen jaetun ymmärryksen tavoittelua (Muukkonen 2009, 165).

Lastensuojelussa dialogisuus tuskin voi koskaan toteutua täysin, sillä valta on aina läsnä monella tapaa, asiakkaan ja asiantuntijan välillä, viranomaisen ja alaikäisen sekä toisaalta lapsen ja aikuisen välillä. Kuitenkin tulisi pyrkiä kohti tätä, ja kehitettävää on tämän tutkimukset perusteella ensinnäkin lastensuojeluprosessin alussa: millaisin keinoin ottaa lapsi tai nuori heti lastensuojelutarpeen selvityksestä lähtien mukaan prosessiin. Monet tekijät ovat työntekijöistä riippumattomia, mutta on myös asioita joihin työntekijät voivat vaikuttaa.

Tämän tutkimuksen nuorten osallisuuden kokemuksissa on siis läsnä kaikki Nivalan (2010) osallisuuden ulottuvuudet (ks. luku 4.1). Arvostavassa suhteessa nuorella on mahdollisuus kokea olevansa tärkeä ajatuksineen ja toiveineen, suhteen luottamuksellisuus ja vastavuoroisuus antaa tunteen turvallisuudesta ja siitä, että tulee kuulluksi, ja vaikuttamismahdollisuudet sekä nuoren ottaminen työpariksi työskentelyyn saavat aikaan toimintakykyisyyden kokemuksen. Toimintakykyisyyttä Thomasin teorian valossa tarkasteltuna taas tämän tutkimuksen perusteella kuvaa parhaimmillaan mahdollisuus osallistua ja myös kieltäytyä, mahdollisuus saada tietoa ja vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista omia ajatuksia ja myös tuki näiden ajatusten ilmaisuun. Lastensuojelussa mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin on luonnollisesti vähäisempää, mutta pienissä asioissa sekin toteutui, kuten päätettäessä mitä tehdään ja missä.

Osattomuuden kokemuksissa vastavuoroisuus oli puutteellista ja aikuinen ei ollut nuoresta aidosti kiinnostunut, jolloin nuorelle ei päässyt syntymään kokemusta minän merkityksellisyydestä. Etenkin suuremmissa neuvotteluissa taas näkyy turvallisuuden tunteen puuttuminen. Lähes kaikissa tilanteissa nuoret ovat kuitenkin olleet toimintakykyisiä, puhuneet ja osallistuneet. Osattomuuden kokemuksissa Thomasin ulottuvuuksista kuitenkin selkeimpiä puutteita oli tiedon saannissa. Myös mahdollisuus kieltäytyä joissain kohdin ja riittävä tuki omien ajatusten ilmaisuun puuttui osattomuuden kokemuksissa. Näissäkin kokemuksissa nuorilla oli kuitenkin mahdollisuus osallistua ja ilmaista ajatuksiaan. Konkreettinen osallistuminen ei silti vielä tarkoita osallisuutta. Seuraavan sivun taulukossa 5 on esitettyä tutkimuksen johtopäätökset teoriayhteyksineen.

TAULUKKO 5. Johtopäätökset

Etenkin prosessin alussa **osallistuminen, tiedonsaanti ja vaikuttamisen mahdollisuudet** (Nivala 2010, Thomas 2002) vähäisiä

→ nuoren osallisuuteen kiinnitettävä huomiota lastensuojelutarpeen selvityksestä ja lastensuojelun asiakassuunnitelman tekemisestä alkaen

Resurssien vähyys heikentää **kokonaisvaltaista osallisuutta ja osallisuuden ulottuvuuksien toteutumista** (Nivala 2010, Thomas 2002), etenkin sosiaalityöntekijöillä vähän aikaa nuorille

→ avohuoltoon resursoitava sen ollessa kuitenkin ensisijaista

→ nuorten yksilölliseen tapaamiseen panostettava

Etenkin suurissa neuvotteluissa **turvallisuus** ja nuoren tarvitsema **tuki mielipiteiden ilmaisuun** helposti vähäistä (Nivala 2010, Thomas 2002)

→ kehitettävä ja käytettävä toimintamalleja jotka mahdollistavat nuorten osallisuuden aikuiskeskeisessä järjestelmässä

→ esimerkiksi toiminnallisuus tapana työskennellä nuoren kanssa lisää turvallisuutta ja tukee nuorta mielipiteen ilmaisussa

Turvallisuutta, minän merkityksellisyyttä, toimintakykyisyyttä ja osallisuuden ulottuvuuksia (Nivala 2010, Thomas 2002) tukee nuoren ja työntekijän välinen

merkityksellinen, vastavuoroinen ja dialoginen yhteistyösuhde jossa nuori on arvokas subjekti ja oman elämänsä asiantuntija ja toimija

→ Työntekijän merkitys ja asennoituminen nuoreen ja osallisuuteen arvona suuri

→ Vastaaminen tärkeää

→ Suhteeseen panostettava

Kaiken kaikkiaan haastateltujen nuorten prosessissa osallisuus on toteutunut ainakin jossain määrin, sillä lastensuojelun ja ohjaustyön merkitys tämän tutkimuksen nuorten elämässä on kiistatonta. Merkityksellisyys on yhteydessä osallisuuteen, sillä esimerkiksi Hotari ym. (2009, 127) toteavat, että työn todellinen tuloksellisuus on yhteydessä siihen että nuori on kokenut tulleeensa kuulluksi ja osalliseksi. Lastensuojelun laatusuosituksessa puolestaan todetaan, että osallistavalla ja kuuntelevalla kohtaamisella on lastensuojelussa suora yhteys vaikuttavuuteen (Lavikainen & Ruuskanen 2013, 9). Osallisuuden kokemus saa nuoren sitoutumaan työskentelyyn ja mahdollistaa parempien lopputulosten saavuttamisen (Kananoja ym. 2013, 33).

Kaikki neljä nuorta kuvasivat elämässään tapahtunutta muutosta lastensuojelun myötä suureksi. Muutos oli konkreettista, nuoret kuvasivat sitä kuinka olivat päässeet luokalta, alkaneet taas käydä koulua, saaneet läksyt tehtyä, eivätkä enää jääneet sängyn pohjalle makaamaan, vaan olo oli paljon parempi ja kotona ei ollut enää niin paljon riitoja. Nuoret kuvasivat myös omaa kasvuaan ihmisenä, kypsyä, puhumaan oppimista ja sitä että "on oppinut tavallaan elämään". Tärkeäksi koettiin se, ettei tarvitse olla ongelmien kanssa yksin, vaan on olemassa joku aikuinen jolle voi puhua kaikesta. Nuorilta kysyttiin myös, millaista nämä arvelisivat elämänsä olevan jos lastensuojelu ei olisi siihen mukaan tullut. Kaksi neljästä nuoresta vastasi kysymykseen lähes samoilla sanoilla:

N: Suoraan sanottuna, todennäköisesti olisin kuollut.

Vastaus kuvaa sitä merkitystä, mikä lastensuojelulla voi olla: valtava. Näin vahvoja ilmauksia käyttivät lastensuojelun merkityksestä myös Kivistön tutkimuksen nuoret, jotka olivat olleet sijaishuollon asiakkaina ja tarkastelivat lastensuojeluprosessiaan jälkikäteen (Kivistö 2006, 87). Tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten asiakkuus oli kuitenkin haastatteluhetkelläkin aktiivinen. Nuoret kokevat siis lastensuojelun olevan merkityksellistä ei ainoastaan jälkikäteen elämää taaksepäin tarkastellessaan, vaan myös tässä ja nyt.

H: Kuinka tärkeitä asteikolla nollasta kymppiin sulle tää kaikki on sitte olu?

N: Kymppi, sata! Jos saa sanoa niin sata. Tai ihan pilviin asti.

7 POHDINTA

7.1 Luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa yhtä ja oikeaa totuutta ei ole mahdollista saavuttaa, sillä keskiössä ovat ihmisten subjektiiviset kokemukset (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa pitääkin tarkastella pelkkien tulosten luotettavuuden sijaan koko tutkimusprosessia ja siinä tehtyjä valintoja, sillä tutkija on tutkimuksen keskeinen tutkimusväline ja siten myös keskeisin luotettavuuden kriteeri (Eskola & Suoranta 1998, 211). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisääkin mahdollisimman tarkka ja rehellinen tutkimusprosessin kuvaus ja valintojen auki kirjoittaminen ja perusteleminen (Hirsjärvi ym. 2009, 232).

Tutkimuksessa vastattiin tutkimuskysymyksiin: kuvattiin nuorten osallisuuden kokemuksia, sitä millaisista tekijöistä kohtaamiset rakentuvat ja lastensuojelusta annettua palautetta. Tutkimuksen tulokset kertovat kuitenkin ainoastaan näiden neljän nuoren kokemuksesta ja heidän asiakassuhteistaan, joten tulokset eivät ole yleistettävissä. Jos olisi haastateltu joitakin toisia nuoria, tulokset saattaisivat olla erilaisia. Tämä tutkimus tuloksineen kertoo kuitenkin siitä millaisia osallisuuden kokemukset voivat esimerkiksi olla ja mitkä tekijät niihin voivat vaikuttaa.

Tutkimusta varten hankittiin tutkimuslupa Tampereen kaupungilta. Lisäksi jokaisen haastatellun nuoren huoltajalta hankittiin kirjallinen lupa haastatteluun, ja informoitiin tutkimuksen sisällöstä ja tarkoituksesta niin työntekijöitä, huoltajia kuin nuoriakin etukäteen. Tutkimussuunnitelmaa käytiin yhdessä läpi Praksis -hankkeen lännen tiimissä, mikä on osaltaan lisännyt tutkimuksen avoimuutta.

Haastattelu tutkimustyyppinä lisää aineiston luotettavuutta: kokemuksista keskusteltiin monipuolisesti ja kaikilla osapuolilla oli mahdollisuus tarkentaa sekä omia että toisten sanomisia. Hyödyllistä olisi ollut tehdä yksi tai kaksi koehaastattelua etukäteen, sillä jokaisesta haastattelusta opin jotain uutta siitä miten kannattaa kysymykset muotoilla ja haastattelussa edetä (Hirsjärvi ym. 2009, 211). Myös haastattelujen nauhoittaminen lisää luotettavuutta, sillä silloin aineisto ei ollut vain haastattelijan muistin ja muistiinpanojen varassa, vaan oli mahdollista analysoida kaikki aiheesta tuotettu mukaan lukien

myös ne asiat joihin ei itse haastattelussa kiinnitetty huomiota. Haastatteluja litteroidessa huomioin, että oma keskeneräisyyteni haastattelijana näkyi joissain kohdin. Puoli-strukturoidussa teemahaastattelussa kysymysten pitäisi olla avoimia, ja kun tähän liittään sen että haastattelussa tavoiteltiin dialogisuutta, olisi kysymysten avoimuus ollut vieläkin tärkeämpää. Välillä esitin kuitenkin suljettuja kysymyksiä, monta kysymystä peräjälkeen tai johdattelin haastateltavia vastaamaan. Syynä tähän oli varmasti halu saada mahdollisimman kattavia vastauksia aineistoa varten, mutta sen seurauksena en käyttänyt joitakin vastauksia tuloksissa lainkaan, koska en pitänyt niitä luotettavina oman kysymyksenasetteluni takia. Mielestäni kuitenkin näin toimiessani lisäsin tutkimukseni luotettavuutta ja eettisyyttä.

Alkuperäinen suunnitelmani oli haastatella yksin nuoria, olinhan kiinnostunut heidän kokemuksistaan. Kuten aiemmin toin esille, Praksis-hankkeen sisältä nousi toive, että mukaan otettaisiin myös työntekijä. Tutkimusasetelma, jossa mukana on sekä työntekijä että nuori vaikuttaa luotettavuuteen monella tapaa. Toisaalta se lisää luotettavuutta, sillä tutkittavaan asiaan saadaan yksi näkökulma lisää ja siten enemmän tietoa. Lisäksi se että työntekijä oli mukana, helpotti monesti monimutkaisen lastensuojelupolun hahmottamista. Jos työntekijä ei olisi ollut mukana, ei kaikkia asioita olisi välttämättä huomiotu ja muistettu. Työntekijät nostivat aktiivisesti tapahtumia ja aiheita prosessin varrelta puheenaiheiksi. Haastattelu, jossa on useampia ihmisiä mukana, voi olla vapautuneempi ja luontevampi kuin yksilöhaastattelu, minkä lisäksi muistaminen helpottuu (Hirsjärvi ym. 2009, 210–211).

Asetelman käänköpuoli on se, että ei voida olla varmoja vaikuttiko työntekijöiden läsnäolo nuorten vastauksiin. Haastattelun alussa nuorille painotettiin sitä, että haastattelun vastaukset eivät vaikuta mitenkään heidän asiakkuuteensa ja vastata voi täysin rehellisesti ja se on myös toivottavaa. Myös jokainen haastatteluun osallistunut työntekijä vahvisti tätä nuorelle. Käytännössä kuitenkin voi olla, että esimerkiksi se, ettei nuorilla ollut mitään kehitysehdotuksia tai kritiikkiä ohjaustyötä kohtaan, voi johtua lojaliteetista omaa työntekijää kohtaan johon kaikilla oli syntynyt tiivis suhde, ja mahdollisesta epävarmuudesta kritiikin vaikutuksesta asiakassuhteeseen vakuutteluista huolimatta. Nuoret saattoivat antaa vastauksia joiden ajattelivat olevan sosiaalisesti hyväksyttyjä työntekijän ollessa mukana (Hirsjärvi ym. 2009, 206). Kuitenkin työntekijän mukanaolo oli perusteltua, sillä osallisuus ja kuulluksi tuleminen työntekijän kanssa on tärkeämpää kuin tutkijan kanssa. Tavallaan työntekijälle palautettiin tutkimuksessa saatu tieto jo haastat-

telussa, koska tämä oli mukana kuulemassa nuoren ajatuksia ja keskustelemassa tämän kokemuksista. Lisäksi tähän seikkaan olisin voinut vaikuttaa valitsemalla jonkin neutraalimman haastattelupaikan, esimerkiksi nuorisotilan. Paikka valikoitui kuitenkin käytännön seikkojen takia sosiaaliasemille.

Luotettavuutta tutkimuksessa osaltaan lisää myös metodinen triangulaatio, eli se että aihetta on lähestytty usealla menetelmällä: sekä haastattelemalla että eläytymismenetelmän avulla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 145). Vaikka eläytymismenetelmä olikin tarkoitettu pääasiallisesti tuottamaan tietoa toiseen tutkimuskysymykseen, oli siinä myös mahdollista tuoda esille sellaisia osallisuuteen ja kohtaamiseen liittyviä seikkoja jotka haastattelussa saattoivat jäädä sanomatta esimerkiksi em. työntekijän mukanaolon takia.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se seikka, että tulokset olivat varsin erilaisia kuin oletin. Aiempien tutkimusten perusteella ajattelin, että nuorten osallisuudenkokemukset olisivat varsin ohuita. Tutkimuksen nuorilla oli kuitenkin kokemuksia hyvin vahvasta osallisuudesta joissakin prosessinsa vaiheissa. Pystyin siis sekä haastattelemaan että analysoimaan aineiston siten, että omat käsitykseni eivät ainakaan merkittävästi vaikuttaneet löydettyihin tuloksiin.

Toisin kuin haastattelujen jälkeen koin, huomasin että paikka paikoin syntyi myös dialogia työntekijän ja nuoren välille, vaikka paljolti edettiin siten että itse esitin kysymyksiä joihin he vuorotellen vastasivat. Dialogin mahdollistaminen kahden muun ihmisen välille osoittautui haasteelliseksi. Välillä keskustelu muistutti enemmänkin monologista dialogia, puhetta tuotettiin rinnakkain eivätkä vastaukset kytkeytyneet toisiinsa, mutta useissa kohdin koin että pääsimme myös dialogiseen dialogiin, etsimään uutta yhteistä aluetta ja uusia perspektiivejä asioihin. Sellaista dialogi onkin: dynaamista, ja vaihtelee vuorovaikutustilanteen aikana (Mönkkönen, 34).

Tutkimuksen eettisyyttä lisää se, että myös haastattelussa otin huomioon osallisuuden ja mahdollisuuden kieltäytyä. Kaksi kertaa haastatteluissa tuli puheeksi asia josta nuori ei ollut halukas puhumaan, joten niistä ei puhuttu. Korostin, että nuori saa kertoa juuri sen verran elämästään ja lastensuojelupolustaan kuin haluaa. Joitakin kertoja kävi myös niin, että työntekijän vastaukset liikkui käsitteellisellä tasolla, jolloin pyrin palauttamaan puheen arkikieleen ja kaikille ymmärrettäväksi. Tämä seikka kuvaa sitä, miten myös kieli ja etenkin ammatillinen kieli voivat tuottaa osattomuutta.

Tutkimus antoi etenkin ohjaustyöstä varsin positiivisen kuvan ja nuorista osallisina ja osallistujina aktiivisen vaikutelman. Tämä voi johtua myös siitä, että työntekijät olivat valinneet haastatteluihin nuoria joiden prosessi oli heidän näkökulmastaan onnistunut. Toisaalta ohjeistuksena olikin valita nuori, jonka osallistuminen prosessinsa puolesta olisi järkevää. Lisäksi voi olla, että työntekijät olivat valinneet nuoria, joita pitivät keskustelevaisina ja joiden ajattelivat selviytyvän hyvin haastattelutilanteessa, mitä kuvastaa esimerkiksi se että epämiellyttävissä tilanteissa kaikki saivat silti puhuttua ja kerrottua asioitansa. Toisenlaisen kuvan osallisuudesta avohuollossa voisivat piirtää ne nuoret, joille osallistuminen ei ole yhtä luontaista. Myös Muukkonen toteaa, että voi olla, että niiden lasten osallisuudesta huolehditaan, joiden kanssa se luonnistuu helpoiten (Muukkonen 2009, 134).

Luonnollisesti tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä lisää myös se, että haastattelun alussa ja infokirjeissä painotin vastausten anonyymiyttä. Tästä pidin kiinni niin litte-roinnissa, aineiston analyysissä kuin tutkimustulosten esittämisessä. Analyysissä, tutkimustuloksien esittämisessä ja johtopäätöksiä tehdessä kiinnitin huomiota siihen, että pidän kiinni nuorten tarkoittamasta ja sanomasta mahdollisimman autenttisesti. Aineistosta jätin pois materiaalin, minkä tarkoituksesta en ollut varma. Tässä kohdin tutkimuksen luotettavuutta olisi lisännyt vielä se, että olisin antanut tutkittavien lukea työni etukäteen, ja esittää siihen vielä muutoksia. Toisaalta tämä ei aina lisää tutkimuksen luotettavuutta, sillä tutkittavat voivat olla sokeita kokemuksilleen (Eskola & Suoranta 1998, 212).

7.2 Prosessi

Opinnäyteprosessi kesti kokonaisuudessaan vajaan vuoden. Prosessi on kulkenut johdonmukaisesti eteenpäin. Hitain vaihe oli haastateltavien hankkiminen. Haastavinta oli aineiston analyysi, sillä valitsemani aihe, teoria ja tutkimusmenetelmät osoittautuivat varsin moniulotteisiksi käsitellä. Se, että haastattelussa oli mukana työntekijä ja nuori, minkä lisäksi käytettiin kahta eri menetelmää, lisäsi monisäikeisyyttä. Koen kuitenkin tämän myös opettaneen minulle paljon, ja onnistuneeni asioiden jäsentämisessä loogiseksi kokonaisuudeksi. Kokonaisuudessaan opinnäytetyön tekeminen opetti minulle kärsivällisyyttä, ongelmanratkaisukeinoja ja keskeneräisyyden sietämistä. Työtä tehdessä minun oli vain edettävä "askel kerrallaan". Nämä kaikki ovat myös ammattilaisena tärkeitä

ominaisuuksia jatkuvasti muuttuvassa ja paineen alla tapahtuvassa asiakastyössä: edetä askel kerrallaan, sillä muutos harvoin tapahtuu yhdessä yössä.

Prosessin aikana olen oppinut paljon lastensuojelujärjestelmästä ja osallisuudesta teorian, työskentelymenetelmänä ja arvona. Erityisen opettavaisia olivat haastattelutilanteet ja niiden nauhalta kuunteleminen jälkeenpäin. On hienoa huomata mitä jo osaa, ja toisaalta missä on vielä kehityttävää. Dialogisuus, avoimet kysymykset ja johdattelun välttäminen ovat tärkeitä kaikessa sosionomin asiakastyössä. Opettavaista oli myös yhteistyö niin Praksis -hankkeen kuin eri sosiaaliasemien ohjaustyöntekijöidenkin kanssa. Olin vaikuttunut työntekijöiden tavasta työskennellä nuortensa kanssa. Ammatillisuus ei sulje pois aitoa kohtaamista ja välittämistä. Koskettavaa oli myös huomata, miten tärkeää lastensuojelu oli nuorten elämässä ollut.

Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi tarkastella lastensuojelupolun alkua tarkemmin osallisuuden näkökulmasta. Aiheesta voisi haastatella esimerkiksi sosiaalityöntekijöitä ja nuoria, ja selvittää mitä alussa oikeastaan tapahtuu ja miten osallisuutta ja tiedonvälitystä voisi lastensuojelupolun alkumetreillä edistää. Kiinnostavaa olisi myös kysyä laajemmalla skaalalla osallisuudesta nuorilta esimerkiksi kyselylomakkeella, ja katsoa muuttuvatko kokemukset huomattavasti kun osallistumaan pääsevät myös ne hiljaisemmat asiakkaat. Toisaalta tämän tutkimuksen löydöksiä voisi tarkentaa tutkimalla tarkemmin esimerkiksi tiedon välittymistä ja merkitystä lastensuojelussa. Myös nuorempien, alakouluikäisten lasten osallisuus olisi kiinnostava tutkinnan kohde, kuinka se heidän kohdallaan toteutuu - kuten yksi työntekijöistäkin sanoi, pienempää lasta ei välttämättä voisi samalla tavoin ottaa päätöksen tekoon mukaan. Tätä pitäisi tarkastella jollakin toiminnallisella tavalla, vaikkapa roolipelin tai tarinoiden kautta.

Se, että olen tehnyt opinnäytetyön lastensuojelun avohuollon nuorista ja osallisuutta koskien on nähdäkseni looginen jatkumo kasvussani ammattilaiseksi. Koen sen täydentävän muuta opintojen ja työelämäharjoittelujen kautta hankittua tieto-taitoa. Uskon, että tämän opinnäytetyön johdosta kiinnitän osallisuuteen erityistä huomiota myös työssäni sosionomina lasten, nuorten ja perheiden kanssa.

”Lapsen oikeus on aikuisen velvollisuus.”

J.P.Grant, UNICEFin entinen pääsihteeri

LÄHTEET

Aaltonen, S. & Heikkinen, A. 2009. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy, 165–176.

Aalto-Siiro, M. & Janhunen, M. 2011. Tampereen kaupungin sosiaalityön käytännön opetuksen nykytila ja Tampere Praksiksen esiselvitys. Pikassos. Julkaistu 12/2011. Luettu 12/2013.

<http://www.pikassos.fi/aineistot/finish/8-kaytannon-opetus-harjoittelu-ammattillinen-kehitt/35-tampere-praksis-esiselvitys-2011>

Ahlgren-Leinvuo, H. 2013. Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2012. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja. Helsinki: Edita Prima Oy.

Avohuollon tukitoimet. 2004. Tampereen kaupunki. Julkaistu 8.3.2004. Päivitetty 13.3.2013. Luettu 30.5.2013.

<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/lastensuojelu/avohuolto.html>

Bardy, M. 2009. Johdanto. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy, 11–15.

Bardy, M. 2009. Lapsen oikeudet ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy,

Eskola, J. 1997. Eläytymismenetelmäopas. Tampereen yliopisto. Tampere: Jäljennepalvelu.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Flyktman M. & Jäppinen P., 2009. Painajaisesta pelastus. Nuorten ääni lastensuojelun avohuollossa. Järvenpään Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala, YAMK. Päättötyö.

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämis ehdotukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy, 52–75.

Hotari, K-E. 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy, 149–164.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemaassa: Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen. Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.

Järvinen, M-K. 2006. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkimus.

Kananoja, A., Lavikainen, M. & Oranen, M. 2013. Toimiva lastensuojelu - selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kivistö, J. (2006). ”Missä mä olisin muuten?” - nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Ammatillinen lisensiaattitutkimus.

Koistinen, S. 2007. Dialogin mahdollisuudet yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen tukena. Teoksessa Hämäläinen, Juha (toim.). Sosiaalipedagoginen aikakauskirja: Vuosikirja 2007. Kuopio: Kopijyvä, 131–149.

Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2013. Lastensuojelu 2012: Tilastoraportti. Suomen virallinen tilasto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417.

Lastensuojelun käsikirja. Päivitetty 2.5.2013. Luettu 10.12.2013.
<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja>>.

Lavikainen, M. & Ruuskanen, K. 2013. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita.

LOS. YK:n yleissopimus Lapsen oikeuksista. Luettu 20.3.2013.
http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf

Muukkonen, T. 2009. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy, 165–175.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan vuorovaikutuksessa. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopio: yliopiston painatuskeskus.

Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampere: Juvenes Print Oy, 18–25.

Ohjaustyö 2009. Tampereen kaupunki. Julkaistu 27.4.2009. Päivitetty 22.4.2013. Luetu 25.11.2013.

<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/lastensuojelu/avohuolto/ohjaustyo.html>

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Helsinki: Multiprint.

Perustuslaki. 11.6.1999/731.

Rousu, S. & Holma, T. 2004. Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children & Society Volume 15, 107-117. Julkaistu 2001. Tulostettu 20.3.2013. https://www.ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

Thomas, N. 2002. Children, Family and The State: Decision-making and Child Participation. USA: St.Martin's Press.

Timonen-Kallio, E. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampere: Juvenes Print Oy, 6–17.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Veivo-Lampinen, L. 2009. Nuoren aito kohtaaminen. Teoksessa Lämsä, A-L. (toim.). Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Ylönen, O. 2009. Kaksinkertaisesti näkymättömät? Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Ammatillinen lisensiaattitutkielma.

LIITTEET

Liite 1. Kirje työntekijöille

Tervehdys syksyyn!

Olen sosionomiopiskelija TAMK:sta ja teen opinnäytetyötä Tampere Praksis -hankkeelle aiheella "**Osallisuus lastensuojelun avohuollossa nuorten kokemana**".

Tutkimusaineiston kerään nuoren ja tämän avotyöntekijän välisenä dialogina, jossa käydään läpi tähänastista lastensuojelupolkua ja kokemuksia siinä. Lisäksi annetaan tila osallisuudelle kysymällä nuorelta millaisia toiveita ja kehitysehdotuksia tällä olisi koskien lastensuojelun avohuoltoa.

Kyse on siis *yhteisen hetken viettämisestä nuoren lastensuojeluhistoriaa pohtien*, jossa parhaimmillaan työntekijä saisi nähdä työn merkityksellisyyden matkan varrella, nuori saisi kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja yhdessä voitaisiin löytää tuoreita ideoita työn kehittämiseen. Toiveeni on, että tilaisuudesta voisi olla hyötyä niin sinulle työntekijänä kuin asiakassuhteellesi nuoren kanssa.

Tutkimukseni kohderyhmä ovat 12-18 -vuotiaat avohuollon asiakkaat

- joilla on kokemusta avohuollon tukitoimista

- jotka eivät ole tällä hetkellä sijoitettuna avohuollon tukitoimena

Merkityksellistä ei ole se, kuinka pitkään on tuen piirissä ollut: hyvin käy niin nuori jonka kanssa työskentely on vasta käynnistynyt ja jota olet tavannut vasta joitakin kertoja, kuin myös nuori jonka kanssa asiakassuhde on jo päätelty. Uskon sinun työntekijänä osaavan parhaiten arvioida, kuka nuoristasi prosessinsa puolesta tutkimukseen soveltuisi tällä hetkellä.

Haastattelut toteutan syys-lokakuun aikana. Itse haastattelu vie aikaa n. 1-2 tuntia.

Jos olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen, ota minuun yhteyttä sähköpostilla tai puhelimitse niin sovitaan jatkosta. Vastaan myös mielelläni lisäkysymyksiin.

Ystävällisesti,

Jenna Kirjonen

jenna.kirjonen@soc.tamk.fi

0407402224

Liite 2. Kirje nuorille

12-18 -vuotias nuori!

Teen opinnäytetyötä ja aiheena on **Sinun kokemuksesi** lastensuojelun avohuollosta:

- ✓ Miten Sinua on kohdattu ja kuunneltu?
- ✓ Oletko kokenut olevasi pääroolissa vai sivustaseuraa-
ja?
- ✓ Mikä on ollut hyvää ja mitä pitäisi mielestäsi tehdä
toisin?

Osallistumalla "palautekeskusteluun", jossa tähänastisista kokemuksistasi jutellaan yhdessä oman työntekijäsi kanssa, voit olla osaltasi mukana **vaikuttamassa asioihin**, sillä tarinasi on ainutkertainen ja tärkeä **palaute** työntekijöille siitä, mikä työssä on ollut mielestäsi **hyvää** ja mitä olisi tärkeä vielä **kehittää**. Tilanne ei ole mikään visailu, jossa olisi oikeita tai vääriä vastauksia, vaan kyse on **Sinun ajatuksistasi** liittyen lastensuojelun avotyöhön.

Kiitokseksi osallistumisestasi saat Makuunin lahjakortin ja kahvit lupaan keittää kans.

Terveisin

Jenna Kirjonen

0407402224

jenna.kirjonen@soc.tamk.fi

Liite 3. Kirje nuorten vanhemmille

Tervehdys syksyn alkuun!

Olen Jenna Kirjonen, sosionomiopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä koskien lastensuojelun avohuoltoa.

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, millaisia kokemuksia ja ajatuksia nuorilla on lastensuojelun avohuollosta. Tätä varten järjestän haastattelun, jossa on mukana myös nuoren oma ohjaustyöntekijä.

Tutkimus on luonteeltaan luottamuksellinen ja tulokset raportoin siten, ettei yksittäistä henkilöä tai perhettä pysty opinnäytetyöstäni tunnistamaan. Vastaukset tulevat ainoastaan minun käyttööni, ja ne hävitetään analysoinnin jälkeen.

Allekirjoittamalla tämän kaavakkeen annatte suostumuksenne haastatteluun, sen nauhoittamiseen sekä haastatteluaineiston käyttämiseen opinnäytetyöni aineistona. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja siitä voi myös vetäytyä myöhemmin missä tahansa vaiheessa.

Aika ja paikka

Nuoren allekirjoitus

Huoltajan allekirjoitus

Jos kaipaatte lisätietoja tutkimukseen liittyen, voitte hyvin ottaa minuun yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla.

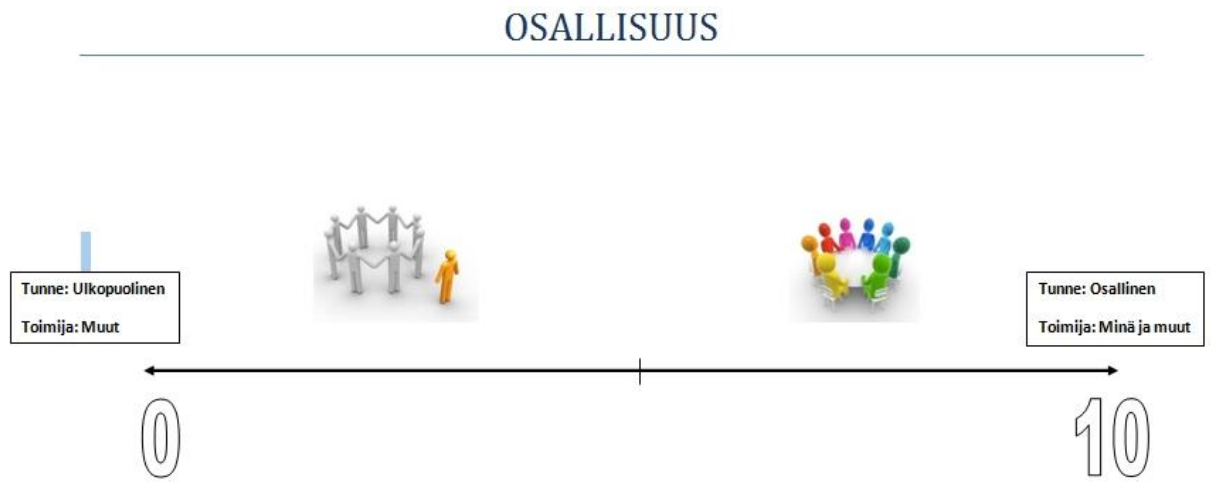
Ystävällisin terveisin,

Jenna Kirjonen

0407402224

jenna.kirjonen@soc.tamk.fi

Liite 4. Jana osallisuudesta

Liite 5. Ajatuskartta osallisuudesta

HAASTATTELURUNKO

Kuka olen, mitä tutkin, haastattelun rakenne, nauhoitus, anonymiteetti

mitä on lastensuojelu

mitä on osallisuus

Elämänjana:

perustietoja (ikä, koulu, perhe, harrastukset jne.)

alle kouluikä, ala-aste, yläaste (mitä muistikuvia, millaista elämä oli)

ensimmäiset muistikuvat lastensuojelusta (vireille, tarpeen selvitys, suunnitelman teko)

Mitä polkuun on kuulunut? Tukitoimet?

Keitä työntekijöitä tavannut?

Tapaamiset perheen kanssa, asiakassuunnitelmanneuvottelut?

Kokonaisuudesta:

Kuka on ollut pääosassa, ketä varten työskennelty?

Mitä oikeita asioita on tehty? Mitä väärää tai turhia asioita?

Onko elämäsi jotenkin muuttunut? Olisiko se erilaista jos lastensuojelua ei olisi ollut?

Miten tärkeä prosessi on ollut asteikolla 1-10?

Palaute:

Mikä lastensuojelussa on hyvää? Mikä ohjaustyössä on hyvää?

Mikä lastensuojelussa on huonota, mitä pitäisi kehittää? Voisiko jonkun asian tehdä paremmin? Miten?

Onko jotain muuta, mitä tahansa, mitä haluaisit sanoa tähän liittyen? Jollekin tietylle työntekijälle? Palautetta, toiveita, ideoita.

Palaute haastattelusta

Eläytymismenetelmä

Liite 7. Eläytymismenetelmän tehtävänanto

Jatka tarinaa omin sanoin:

Yläasteikäinen nuori tapaa lastensuojelun työntekijän ensimmäistä kertaa. Keskustelu ei oikein ota syntyäkseen.

A. Tapaamisen edetessä tunnelma muuttuu toisenlaiseksi: nuori kertoo asioistaan ja niitä pohditaan yhdessä. Mitä on tapahtunut? Miten työntekijä ja nuori ovat toimineet?

B. Tapaaminen loppuu lyhyeen, eikä oikeista asioista saada puhuttua. Mitä on tapahtunut? Miten työntekijä ja nuori ovat toimineet?